

O Wittgensteinovi

Daniel Nicolet

◆ bytový seminář, česky | francouzsky, vznik: 16. 2. 1987

◆ private seminar, Czech | French, origin: 16. 2. 1987

O Wittgensteinovi [1987]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1987-02-16 Daniel Nicolet – O Wittgensteinovi (1) [LVH168VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Děkuji za přijetí.

Je voudrais dire d'abord que c'est une grande joie pour moi d'être ici ce soir.

Jiný hlas: A je to pro mě velká radost.

Jiný hlas: *Il n'est pas difficile d'exposer la philosophie de Wittgenstein.*

Jiný hlas: Představit Wittgensteinovu filosofii není nesnadné.

Jiný hlas: *Ce n'est pas difficile, c'est impossible.*

Jiný hlas: Není to totiž nesnadné, je to přímo nemožné.

Jiný hlas: *Bien sûr, on pourra toujours donner des informations historiques sur cette œuvre.*

Jiný hlas: Samozřejmě lze podat historické údaje, informace o jeho díle.

Jiný hlas: *Il est même nécessaire de le faire.*

Jiný hlas: Nutno je to dokonce udělat.

Jiný hlas: *Ou de répéter, par la lecture et par l'écriture, certains de ces énoncés les plus significatifs.*

Jiný hlas: I zopakovat některé jeho výroky, ty nejvýznamnější.

Jiný hlas: *Et je vais aussi tenter de le faire ici.*

Jiný hlas: Také se o něco takového pokusím.

Jiný hlas: *Mais c'est une chose que de réitérer tel énoncé, de l'expliquer textuellement et contextuellement.*

Jiný hlas: Ale zopakovat to, co on říká, pokusit se to v textu nebo v kontextu vysvětlit, to je jedna věc.

Jiný hlas: *Et une autre chose de le comprendre philosophiquement, c'est-à-dire d'en assumer la nécessité.*

Jiný hlas: Jiná věc je filosoficky tomu porozumět, to jest přijmout nutnost toho a ujmout se jí.

Jiný hlas: *Si nous avons un tel projet, une voie již nous est interdite, celle qui consiste à exploiter telle ou telle pensée de Wittgenstein.*

Jiný hlas: Jedna cesta je nám zde předem zakázána, a sice ta, která chce vytěžit určitou Wittgensteinovu myšlenku.

Jiný hlas: *Et cette exploitation peut aller de la paraphrase assonante à l'élaboration d'une nouvelle philosophie.*

Jiný hlas: Ať už to vytěžení se děje tak, že přežvykuje to, co bylo řečeno, nebo vypracovává novou filosofii.

Jiný hlas: *Car cette entreprise reposerait sur un choix arbitraire.*

Jiný hlas: Takovýto podnik vždycky je založen na výběru nahodilém a svévolném.

Jiný hlas: *Prenons pour exemple cette proposition de Wittgenstein selon laquelle la philosophie ne consiste pas en doctrines, en propositions théoriques, mais qu'elle est une activité de clarification de nos pensées.*

Jiný hlas: Za příklad vezmeme Wittgensteinovu větu, podle níž filosofie nespočívá v doktrínách, teoretických propozicích, nýbrž je úsilím, činností zjasňování, projasňování našeho myšlení.

Hejdánek: Počkej, úsilím? Jaký? *Activité de clarification.*

Jiný hlas: Aktivita, vyjasňování, vyjasňování našich myšlenek.

Jiný hlas: *Ce propos, il est sans doute possible de le repérer dans les textes...*

Jiný hlas: Tento výrok lze v textu přímo doložit, na určitém místě, stránce uvedeně.

Jiný hlas: *D'en expliquer les conditions d'apparition, de récurrence, comme il est aussi possible de le discuter, de le contester, de l'opposer à d'autres conceptions de la philosophie, etc.*

Jiný hlas: Je možné tento výrok prodiskutovat, popřít, postavit mu jiné filosofické koncepce a tak dále.

Jiný hlas: *Mais est-il seulement possible de le réitérer sans le rendre par là même contradictoire, en en faisant un énoncé théorique ?*

Jiný hlas: Avšak je možné jej opakovat a přitom z něj neučinit něco protikladného, totiž neučinit z něj teoretickou výpověď?

Jiný hlas: *Cette impossibilité, Wittgenstein l'a naturellement vue, et c'est pourquoi il dit que cet énoncé, comme tous ceux du Tractatus, sont sinnlos, vides de sens, comme aussi toutes les propositions philosophiques. Propositions elles-mêmes vides de sens, comme cette dernière que je viens d'énoncer, etc.*

Jiný hlas: Tuto nemožnost samozřejmě Wittgenstein viděl, a proto říká, že tato výpověď, jako všechny výpovědi v jeho *Traktátu*, jsou doslova sinnlos, tedy zbaveny, prázdný smyslu, tak jako všechny jiné filosofické výpovědi. Což samo o sobě je výpověď smysluprázdná, z definice [nesrozumitelné] Ano.

Jiný hlas: *Je ne ferai ici comme philosophe que tourner autour de cette impossibilité.*

Jiný hlas: A jako filosof nechci tady dělat nic jiného než trošičku kroužit kolem této nemožnosti.

Jiný hlas: *Mon premier détour sera pour contester la distinction que je viens de poser entre la répétition simplement historique des énoncés wittgensteiniens et leur compréhension philosophique.*

Jiný hlas: Můj první, moje první obkroužení chce popřít rozlišení, které jsem právě učinil mezi pouhým historickým opakováním wittgensteinovských výpovědí a jejich filosofickým porozuměním.

Jiný hlas: *Sans doute n'est-il ni suffisant, ni nécessaire, ni philosophiquement pertinent de répéter ce que Wittgenstein a dit.*

Jiný hlas: Zřejmě není ani dostačující, ani nutné, ani filosoficky příhodné opakovat to, co Wittgenstein řekl.

Jiný hlas: *Pourtant nous ne disposerons pas hors de ces textes d'accès plus direct à ce que Wittgenstein a pensé.*

Jiný hlas: A přesto nemáme mimo jeho texty žádného přímějšího přístupu k tomu, co Wittgenstein myslel.

Jiný hlas: *C'est-à-dire à cette pointe avancée de l'esprit humain qu'a été la pensée de Wittgenstein.*

Jiný hlas: Tedy k tomu onomu hrotu lidského ducha, jímž jest Wittgensteinovo myšlení.

Jiný hlas: *Et si comme je le pense d'autre part, les versions de cette pensée qui ont ordinairement cours ne méritent pas un grand crédit, pour des raisons à la fois historiques et philosophiques...*

Jiný hlas: A jestliže, jak se domnívám i jinde, určité verze tohoto myšlení, které se tak běžně vyskytují, nezasluhují zvláštní důvěry z důvodů historických i filosofických...

Jiný hlas: *...une nécessité paradoxale nous rejette auprès de cette œuvre, de ces textes, à la recherche de leur sens.*

Jiný hlas: Paradoxní nutnost nás vrhá znovu k Wittgensteinovu dílu nebo k těmto dílům, k těmto textům, při hledání jejich smyslu.

Jiný hlas: *Je parlerai d'abord des problèmes historiques de la réception de l'œuvre de Wittgenstein en évoquant certaines circonstances de sa publication.*

Jiný hlas: Zmíním nejdřív několik historických problémů přijetí Wittgensteinova díla, připomenu několik okolností publikace.

Jiný hlas: *Wittgenstein a d'abord été connu par la mention qu'a fait Russell de son nom dans ses propres ouvrages, en lui attribuant tel ou tel point de vue en matière de logique.*

Jiný hlas: Wittgenstein se stal známým díky zmínce jeho jména v díle Bertranda Russella, když Russell Wittgensteinovi přisoudil ve svém díle ten který postřeh v oblasti logiky.

Jiný hlas: *Lorsque le Tractatus paraît enfin en 1921 pour l'édition allemande et en 1922 en anglais, avec la célèbre préface de Russell, Wittgenstein mène en Autriche diverses activités étrangères à la philosophie dont il se désintéressera pendant dix ans.*

Jiný hlas: Když *Tractatus* vychází konečně roku 1921 v německém vydání a roku 1922 v anglickém, se slavnou Russellovou předmluvou, Wittgenstein vyvíjí v Rakousku různé aktivity, které jsou cizí filosofii, o níž se Wittgenstein po deset let nebude zajímat.

Jiný hlas: V roce 20 píše Russellovi.

Il écrivait à Russell : „Lorsque j'ai eu devant les yeux la traduction allemande de l'introduction, je n'ai pu alors me résoudre à la laisser imprimer avec mon livre. La finesse de ton style anglais s'était en effet,

comme il est naturel, perdue dans la traduction, et ce qui restait n'était que superficialité et incompréhension."

Píše Russellovi toto: „Když jsem dostal do ruky německý překlad úvodu," (to jest úvodu, který napsal Russell anglicky),

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: „nemohl jsem se odhodlat k tomu, abych ho přiřadil k vytištění ke svému dílu jako předmluvu. Jemnost tvého anglického stylu se, jak je přirozené, při překladu docela vytratila a co zůstalo, je pouze povrchnost a nedorozumění."

Il faut peut-être préciser que l'introduction contenait une interprétation du Tractatus.

Samozřejmě ten úvod znamenal co? Měl to být úvod, tedy interpretace Wittgensteinova, zůstalo z ní povrchnost a nedorozumění.

Le public n'eut pas connaissance de ce désaveu, et il s'efforça d'abord et pour longtemps de lire le Tractatus à travers les schémas philosophiques de l'atomisme logique et de l'empirisme russellien.

Snad proto, že veřejnosti nebylo známo toto stanovisko Wittgensteinovo, veřejnost se pokoušela a nadlouho číst *Tractatus* pomocí filosofických schémat logického atomismu a Russellovského empirismu.

De 1929, année de son retour à Cambridge, jusqu'à sa mort, Wittgenstein n'a rien donné à la presse, sauf un article, de la masse considérable de ses écrits.

Od roku 29, kdy se vrátil do Cambridge až do své smrti roku 51, Wittgenstein už nikdy nic tiskem nepublikoval s výjimkou jednoho článku. Přitom těch jeho spisů byla obrovská hromada.

Dans une première période, de 29 à 31, il poursuit un dialogue commencé en 27 avec le Cercle de Vienne, et il passe pour avoir inspiré certaines des positions du groupe.

V prvním období v roce 29 až 31 pokračuje v dialogu, který započal v roce 27 s Vídeňským kroužkem.

Hejdánek: To je Carnap, že ano?

Jiný hlas: A bývá považován za toho, který v mnoha ohledech inspiroval některé postoje tohoto kroužku.

Il paraît avoir exercé une particulière influence sur Schlick et surtout sur Waismann, tout en refusant toujours d'être associé à des travaux dont il désapprouvait l'orientation générale.

Zdá se, že měl veliký vliv na Schlicka a zvláště na Waismanna, i když odmítal být spojován s těmito pracemi, jejichž orientaci základní neschvaloval.

Ainsi, il n'autorisa jamais Waismann à publier le livre où celui-ci se proposait d'expliquer le Tractatus et de divulguer des pensées plus récentes de Wittgenstein.

Například Waismann nikdy nedostal od něj pověření, aby publikoval knihu, kde Waismann navrhuje vykládat *Tractatus* a šířit ty novější Wittgensteinovy myšlenky.

Dans cette période, le Tractatus est réinterprété comme une anticipation du positivisme logique et l'on attribue à Wittgenstein l'empirisme radical de ses interlocuteurs.

V tomto období bývá *Tractatus* reinterpretován jako předjímka logického pozitivismu a Wittgensteinovi se připisuje radikální empirismus těch, se kterými právě vedl rozhovor.

Dans la période suivante, Wittgenstein n'aura plus guère de contacts philosophiques qu'avec ses élèves, développant des recherches qui suscitent une curiosité proportionnelle à la discrétion dont elles sont entourées.

V následujícím období Wittgenstein má filosofické kontakty v podstatě jen se svými žáky, rozvíjí dále svá bádání, která probouzejí zvědavost, která je přímo úměrná diskrétnosti, se kterou jsou tato bádání konána.

Une nouvelle fois, la pensée de Wittgenstein se voit alors confondue avec des problématiques accidentellement voisines, la philosophie du langage ordinaire de Moore et la philosophie analytique des philosophes d'Oxford.

Opět se Wittgensteinovo myšlení směšuje neprávem s problematikou, která je náhodně příbuzná, totiž s filosofií obvyčejného jazyka, v jejímž čele stojí Moore, a s analytickou filosofií oxfordských filosofů.

À la mort de Wittgenstein, seule la première partie des Investigations philosophiques était prête pour

l'impression.

Když Wittgenstein zemřel, byla k tisku připravena pouze první část *Filosofických zkoumání*.

Encore l'auteur déclare-t-il ne s'être résolu à la publication qu'à cause des faux bruits circulant sur ses recherches.

Autor prohlašuje, že se rozhodl k publikování svého díla pouze díky tomu, že kolem jeho bádání se šíří zvěsti falešné, nepravdivé.

Wittgenstein laissait en outre une masse de papiers dont ses héritiers ont disposé et qui sont parvenus au public regroupés en livres plus ou moins apocryphes dans les vingt dernières années.

Wittgenstein po sobě zanechal hromadu rukopisů, s nimiž dědicové naložili a které se tak dostaly do povědomí veřejnosti, seskupeny v několika knihách více či méně apokryfních v průběhu posledních dvaceti let.

Les premières générations de lecteurs de Wittgenstein se sont ainsi afférées autour d'un texte pour sa plus grande part absent, en se basant sur ce que certains disaient de lui ou en son nom.

První generace čtenářů vykladačů Wittgensteina se tak sešly kolem textu, který z větší části [nesrozumitelné]

Jiný hlas: vlastně není a jejich hlavní materií bylo to, co byla sekundární literatura, tedy to, co říkali druzí o něm nebo v jeho jménu.

Cette situation défavorable, dira-t-on, n'est nullement exceptionnelle dans la réception d'une philosophie nouvelle, c'est-à-dire par définition d'une parole inouïe.

Tato situace, jistě nepříznivá, je, jak někteří řeknou, není nijak výjimečná, tedy když se jedná o přijetí nové filosofie, která už z definice je slovem neslýchaným.

La situation devrait progressivement se rétablir à mesure de la publication plus complète et plus précise.

Situace se má postupně urovnávat tím, jak dílo se dostává do tisku a kompletuje se.

...qui donne une reconstitution historique et exégétique sérieuse.

Texty se mají upřesňovat, že edice mají být vždycky přesnější ty následné, a tak má dojít k historické a exegetické rekonstrukci díla.

Devant la critique, les interprétations superficielles, apologétiques ou polémiques reculent.

Ne a před kritikou ony povrchní nebo apologetické či polemické interpretace ustoupí.

Bientôt nous disposerons des textes correctement établis, soigneusement annotés et séparés des interprétations dont nous pourrions juger.

Tak říkali někteří, těšili se, brzy budeme mít k dispozici texty korektně sestavené, pečlivě anotované a oddělené od interpretací, o které se budeme moci opřít.

Ainsi pourrait parler la génération des exégètes actuels de Wittgenstein dont les travaux ont déjà fait beaucoup de lumière.

Takhle by mohla mluvit generace současných exegetů Wittgensteinových, jejichž práce již vrhly mnohé světlo.

Pour moi, je partage bien sur ce point leur désir, mais non pas leur espoir.

Já osobně sdílím na tomto bodě jejich přání, ale ne tolik jejich naději.

En effet, les malentendus qui entourent la pensée de Wittgenstein ne me paraissent pas accidentels, ni faciles à dissiper, mais liés au contraire au noyau même de l'œuvre.

Totíž nedorozumění, která přímo opřádají Wittgensteinovo myšlení, se mně nezdají být něčím nahodilým, ani něčím, co lze snadno odstranit, nýbrž naopak něčím, co je bytostně spjata přímo s jádrem Wittgensteinova díla.

Část dvě, druhá část ze tří.

Le premier est.

Dva.

Wittgenstein a voulu, on le sait, que ses deux ouvrages, le Tractatus et les Investigations parussent ensemble.

Wittgenstein chtěl, jak víme, aby jeho dvě díla, to jest *Tractatus* a *Zkoumání*, vyšly pohromadě. *Car, disait-il, ces nouvelles pensées ne se trouveraient placées sous leur vrai jour qu'en se détachant sur le fond de mon ancienne manière de penser, et par le contraste qui en résulterait.*

Neboť, jak říká Wittgenstein sám, jeho nové myšlenky nebudou v tom pravém světle, pokud se neodpoutají z pozadí mého starého způsobu myšlení jakožto kontrast, který vyvstane.

Ce que Wittgenstein entend faire contraster ainsi, d'un contraste nécessaire à la compréhension de sa pensée, ce n'est bien entendu rien de superficiel ni de contingent.

To, co rozumí Wittgenstein kontrastem, a jde o kontrast nezbytný pro porozumění jeho myšlení, to samozřejmě není nic nahodilého nebo povrchního.

Lze říci, že jde o dva styly.

Et il faut le comprendre dans un sens radical.

A je třeba tomu rozumět v radikálním smyslu.

Deux styles en philosophie, ce sont nécessairement deux pensées différentes.

Dva styly ve filosofii jsou nutně, znamenají dvojí rozdílné myšlení.

Cependant, rien ne me paraît plus absurde que l'interprétation selon laquelle Wittgenstein aurait opposé ainsi deux philosophies différentes qu'il aurait créées successivement à vingt ou trente ans de distance.

Nicméně zdá se mi velice absurdní interpretace, podle níž Wittgenstein proti sobě staví dvě odlišné filosofie, které vytvořil následně v intervalu dvaceti až třiceti let.

Si une telle chose était possible, elle n'aurait d'ailleurs aucun intérêt, sinon anecdotique.

Kdyby něco takového vůbec bylo možné, nebylo by to hodno žádného zájmu, leda snad jako materiál pro anekdotu.

Il faut s'en tenir rigoureusement aux indications de Wittgenstein. Le Tractatus présente bien les traits d'une philosophie, mais il apporte en même temps, selon son auteur, la résolution définitive des problèmes philosophiques pour ce qui est de l'essentiel.

Je třeba se přidržet indikací Wittgensteinových. *Tractatus* totiž představuje nárys filosofie, ale zároveň přináší podle svého autora definitivní řešení filosofických problémů tam, kde jde o to podstatné, jako sám říká.

Le Tractatus est l'achèvement, l'accomplissement de la philosophie.

Tractatus je dovršení, vyvrcholení filosofie.

Nous aurons d'ailleurs à revenir sur les raisons qui fondent cette prétention.

K těm důvodům, které zakládají tuto pýchu, se ještě dostaneme.

Cependant, dans le même mouvement, il est aussi la destruction de la philosophie.

Ale zároveň jde o, zároveň znamená destrukci filosofie.

...puisque'il montre que la formulation de ses problèmes repose sur un malentendu de la logique de notre langage.

Tímž rázem, neboť podle Wittgensteina ukazuje, že formulace jejich problémů spočívá na logickém nedorozumění naší řeči.

Détruisant toute philosophie antérieure, le Tractatus sauve la philosophie en mettant en lieu sûr ses résultats intangibles : la détermination des limites du langage.

Tím, že destruuje veškerou předchozí filosofii, *Tractatus* filosofii zachraňuje a její nedotknutelné výsledky klade na bezpečné místo, tedy determinaci nebo určení mezi jazyka.

Les pensées nouvelles, qui maintenant se détachent sur ce fond, contrastant avec lui, seront donc nécessairement une après-philosophie, un pas en dehors de la philosophie.

Nové myšlenky, které se nyní odrážejí na tomto pozadí, kontrastující s ním, budou tedy nutně nějakou po-filosofií, krokem vně filosofie.

Jiný hlas: *Mais cette pensée Wittgenstein, contrairement par exemple à Heidegger, l'appelle encore philosophie, quoique dans un sens nouveau.*

Hejdánek: Ale toto myšlení Wittgenstein, oproti například Heideggerovi, stále nazývá filosofii, ačkoli v

novém smyslu.

Jiný hlas: *Elle est l'élucidation de ces malentendus multiformes sur la logique du langage, qui sont le fond de ce qu'on appelle ordinairement philosophie, et elle vise par là une libération de la pensée.*

Hejdánek: Toto myšlení je vyjasňováním mnohotvarých nedorozumění o logice jazyka, které jsou pozadím nebo základem toho, co obvykle nazýváme *filosofií*, a míří tím k osvobození myšlení.

Jiný hlas: *Chacun de ces deux ouvrages marque dans sa forme son rapport paradoxal à la philosophie. Le Tractatus est une suite de propositions dont l'une, l'avant-dernière, dit :*

Hejdánek: Každé z těchto obou děl vyznačuje svou formou i svůj paradoxní vztah k *filosofii*. *Tractatus*, to je souvislá řada propozic, tvrzení, z nichž jedna předposlední říká:

Jiný hlas: *Mes propositions sont érudantes à partir de ce fait que celui qui me comprend les reconnaît à la fin pour des non-sens.*

Hejdánek: Moje propozice jsou objasňující na základě toho, že ten, kdo mně rozumí, je nakonec rozezná jako nesmysl.

Jiný hlas: *L'organisation quasi théorique du texte s'ouvre alors en abyme et se désigne elle-même comme une illusion dont le dépassement est nécessaire, dit le texte, pour atteindre à une juste vision du monde.*

Hejdánek: Kvaziteoretická organizace textu se najednou rozevřít v propast a sama sebe označuje jako iluzi, kterou je nutno překonat, abychom dospěli ke správnému vidění světa.

Jiný hlas: *Dans les Investigations, en revanche, Wittgenstein met en scène non plus l'illusion philosophique générale, la tentative de théoriser sur l'essence du langage, mais à travers mille voix fictives toutes distinctes de lui, mille formes possibles de cette illusion, dans un effort toujours repris pour s'en dégager.*

Hejdánek: Ve *Zkoumáních* Wittgenstein uvádí na scénu už ne *filosofickou* iluzi obecně, pokus teoretizovat o podstatě jazyka, nýbrž přes tisíce fiktivních hlasů, které jasně nejsou hlasy jeho, přes tisíce možných forem této iluze, v úsilí znovu podnikaném vymanit se z nich.

Jiný hlas: *Le paradoxe n'est plus représenté, mais sans cesse différé, relancé, éludé, et un espace de parole et d'écriture est ainsi rendu à la philosophie.*

Hejdánek: Paradox už tu není představován, nýbrž bezustání odkládán, odročován, vytěšňován, a tak se tu vytváří prostor pro slovo a písmo *filosofie*.

Jiný hlas: *Que sera cependant une philosophie qui renonce à la théorie ?*

Hejdánek: A co bude *filosofie*, která se zřiká teorie?

Jiný hlas: *N'est-ce pas comme renoncer à la visée même de la vérité ?*

Hejdánek: Není to, že se zřiká přímo úsilí dobrat se pravdy?

Jiný hlas: *Et si la vérité est le désabrement de l'être, en quoi une pensée qui la néglige est-elle encore une philosophie ?*

Hejdánek: A jestliže pravda je... *désabrement*... to je jaksí poskytnout útulek...

Jiný hlas: *Désabrement.*

Hejdánek: Nezakrytost.

Jiný hlas: To je termín Heideggerův.

Hejdánek: *Désabrement*, to je Heideggerův termín. Ano, podle Heideggera odkrytost. To je ono. A *vérité* poskytnout přístřešek, čili nezakryté odstřešit, odhalit, v řeckém smyslu, to je jasné, *alétheia*.

Tak jeli tímto odkrytím, odstřešením bytí, odkrytostí tedy nezakrytím bytí, je-li pravda tedy odkrytostí bytí, v čem myšlení, které ji zanedbává, je ještě *filosofií*?

Jiný hlas: *À quelle fin, à quelle puissance extérieure sera-t-elle subordonnée ?*

Hejdánek: Jakým cílům, jakým vnějším silám bude podřízena?

Jiný hlas: *Ces craintes ou d'autres semblables sont infondées.*

Hejdánek: Všechny tyto obavy nebo podobné nemají žádného opodstatnění.

Jiný hlas: *Face aux constructions conceptuelles de la tradition, aux édifices de vérité, Wittgenstein pose simplement, tout comme l'avait fait aussi Husserl, une question fondamentale préalable, celle de la*

possibilité de la vérité, c'est-à-dire la question du sens.

Hejdánek: Vůči konceptuálním konstrukcím tradice, vůči výstavbám pravdy, Wittgenstein klade jednoduše, tak jako to dělal také Husserl, otázku základně předejímavou, otázku možnosti pravdy, to jest otázku smyslu.

Jiný hlas: *Pour le Husserl des Recherches logiques, il est nécessaire en effet pour qu'une proposition puisse être vraie ou fausse, qu'elle soit d'abord syntaxiquement correcte, bien formée, bref qu'elle fasse sens.*

Hejdánek: Pro Husserla Logických zkoumání je totiž nutné, aby věta mohla být pravdivá nebo falešná, aby byla především syntakticky správná, dobře utvořená, zkrátka aby dávala smysl.

Jiný hlas: *La logique doit ainsi reposer sur une grammaire pure des significations.*

Hejdánek: Logika musí tedy takto spočívat na ryzí gramatice významů.

Jiný hlas: *De son côté, l'auteur du Tractatus affirme qu'une proposition ne peut exister comme telle et entrer comme un argument dans le calcul logique que parce que le langage lui assure a priori un lien fondamental interne avec l'état de choses qu'elle représente, c'est-à-dire la possibilité d'être vraie ou fausse, autrement dit un sens.*

Hejdánek: Autor Traktátu tvrdí, že věta může existovat jako taková a vstoupit tedy jakožto argument do logického kalkulu; může existovat jen proto, že jazyk jí zajišťuje *a priori* „bylostně vnitřní spojení“ se stavem věcí, který představuje, totiž s možností být pravdivá nebo falešná, jinak řečeno se smyslem.

Jiný hlas: *La rencontre de ces deux pensées ne doit évidemment rien au hasard, l'une et l'autre étant appuyées sur les recherches de Frege.*

Hejdánek: Setkání těchto dvou myšlenek samozřejmě není náhodné, jedna i druhá jsou opřeny o bádání Fregeho.

Jiný hlas: *Cependant, issues de préoccupations diverses, elles vont se développer de manière divergente.*

Hejdánek: Nicméně každá vznikla z nějakého jiného důvodu a budou se i jinak, rozličně vyvíjet.

Jiný hlas: *C'est qu'il y a au moins deux interprétations possibles du rapport de priorité ainsi dégagé de la grammaire sur la logique.*

Hejdánek: A tak se objeví dva možné výklady vztahu takto vymezené priority gramatiky vůči logice.

Jiný hlas: *Dans l'une, le niveau prélogique du sens représentera pour la logique un ensemble de contraintes, obstacles ou limites à l'expression de la pensée, que la logique maîtrisera ensuite à l'aide de ses instruments universels et univoques.*

Hejdánek: V první interpretaci předlogická rovina smyslu bude pro filosofii představovat souhrn překážek, donucení nebo omezení, která se staví vyjádření myšlenky a kterou logika poté zvládne a podřídí si pomocí svých univerzálních a jednoznačných nástrojů.

Jiný hlas: *Selon une autre interprétation, la signification et donc le langage comme tel constituera un niveau autonome et irréductible à la logique, qui devient elle-même une construction particulière sur le sol plus originaire du sens.*

Hejdánek: Podle druhé interpretace význam, a tím jazyk jako takový, bude představovat autonomní rovinu nepřeveditelnou na logiku, která se sama stává zvláštní konstrukcí na prvotnějším základě smyslu.

Jiný hlas: Půda, no jo, sol.

Bod.

Pôda.

Hejdánek: Půda.

Jiný hlas: *Je vois Husserl hésiter entre les termes de cette alternative, entre une tendance à hiérarchiser les deux niveaux...*

Hejdánek: Zdá se mi, že Husserl váhá před příklonem k té či oné krajnosti, alternativě. Váhá mezi tendencí hierarchizovat obě roviny...

Jiný hlas: *...et donc à postuler une téléologie du sens orientée vers la vérité...*

Hejdánek: ...a tedy postulovat teleologii smyslu orientovanou vůči pravdě...

Jiný hlas: Teleo-

Hejdánek: Ano, teleologii smyslu orientovanou vůči pravdě...

Jiný hlas: *...tendance qui conduit, je crois, la phénoménologie à l'impasse...*

Hejdánek: ...což domnívám se je tendance, která vede fenomenologii do slepé uličky...

Jiný hlas: *...et d'autre part une tendance plus libérale et novatrice où le langage, compris comme relais de l'intentionnalité, est source originale et féconde de significations.*

Hejdánek: ...na druhé straně tendence liberálnější a novátorská, kde jazyk, pochopený jakožto převodové místo intencionality, je prvotním a plodným zdrojem významu.

Jiný hlas: *Quoi qu'il en soit de Husserl, l'originalité de Wittgenstein est d'avoir quant à lui adopté ces deux interprétations successivement, et chaque fois avec la radicalité qui le caractérise partout.*

Hejdánek: Ať už je to s Husserlem jakkoli, pusťme ho, originalita Wittgensteinova je v tom, že on obě tyto interpretace přijal za své, a to následně a vždycky s radikálností, která je mu vlastní.

Jiný hlas: *Dans un premier temps, il affirme le caractère sui generis de la forme logique, qui découle de la contingence de toute fondation qu'on voudrait lui trouver : elle serait nécessairement extra-logique et donc arbitraire.*

Hejdánek: V prvním období podtrhuje zvláštní charakter logické formy, tedy charakter *sui generis*, který vyplývá z toho, že veškeré založení, které bychom pro ni chtěli najít, je nahodilé, kontingentní, bude nutně extralogické a tedy svévolné.

Jiný hlas: *Or la forme logique n'est rien d'autre que la forme de la proposition comme telle.*

Hejdánek: Logická forma není nic jiného než forma propozice jako takové.

Jiný hlas: *La logique est ainsi l'armature intime du langage, et le sens paraît devoir se réduire à la transparence de cette montre...*

Hejdánek: Logika se takto stává intimní výzbrojí jazyka a smysl, jak se zdá, se redukuje na průzračnost nebo průhlednost toho ukazování.

Jiný hlas: To ukazování, čemu se přisuzuje?

Hejdánek: Logice, čemu jinému, že dovoluje tuto transparentnost, to prosvítání.

Jiný hlas: *Proposition 4.022 : au lieu de dire „cette proposition a tel et tel sens“, on dira mieux „cette proposition représente tel ou tel état de choses“.*

Hejdánek: Tady citát: namísto abychom řekli: „Tato propozice má ten nebo ten smysl“, je lépe říci: „Tato propozice představuje ten nebo ten stav věcí“.

Jiný hlas: On mohl říkat věty, on nás plete tou propozicí.

Hejdánek: No ono... tak dalo by se říkat tvrzení. Věta ne, věta je něco jiného. Ale to je logický termín propozice. Já bych byl pro to, aby se to jmenovalo jako v *Commentaire*, propozice. *C'est bon, proposition*, a tak dále. Více možností.

Dobře. A už všichni vědí, že jsme v tom smyslu propozice. Já myslím, že jsme u toho. Poněvadž ono se to skutečně v logice tak vžilo, říká se propozice. *Et dans la logique, même en tchèque, c'est toujours la proposition.*

Jiný hlas: *La déconstruction que Wittgenstein fait subir ensuite à sa propre thèse l'amènera progressivement au pôle opposé de l'alternative déjà esquissée, avec pour conséquence fondamentale de libérer le domaine du sens de l'hypothèque logiciste et de placer désormais la logique en position dérivée.*

Hejdánek: Dekonstrukce, kterou provede poté Wittgenstein na své vlastní tezi, jej postupně přivede k opačnému pólu alternativy již nastíněné, a to s oním základním následkem, totiž s osvobozením oblasti smyslu, s vymaněním oblasti smyslu z oné logicistické hypotéky, a s tím důsledkem, že logika bude nyní v pozici odvozené. Logika se stává něčím odvozeným.

Jiný hlas: *Sans insister sur des divergences sensibles dès le départ et sans doute toujours croissantes, il faut remarquer que dans les deux œuvres : premièrement, le problème de la fondation de la logique dégage paradoxalement un espace pré- ou alogique du sens ou du langage, condition de toute pensée.*

Hejdánek: Aniž bychom příliš naléhali na citelné divergence již od počátku a stále rostoucí, je třeba, že v

obou dílech zaprvé, problém založení logiky...

--- (1987-02-16 Daniel Nicolet – O Wittgensteinovi (1) [LVH168VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: A logický, logický prostor smyslu nebo jazyka, tedy, což je podmínka veškerého myšlení.

Deuxièmement, que cet espace devient à son tour le thème d'une problématisation toujours plus ample.

A za druhé, že tento prostor se sám stává tématem stále širší problematizace.

Cette problématisation, la mise en abyme du sens que l'on a pris l'habitude d'appeler déconstruction, est donc le lieu inévitable d'une confrontation entre Wittgenstein et la phénoménologie de Husserl à Heidegger et à Derrida. Confrontation que je ne puis ici bien sûr qu'esquisser.

Tato problematizace, toto zpropastnění smyslu, které jsme se uvykli nazývat dekonstrukcí, je nevyhnutelným místem konfrontace mezi Wittgensteinem a fenomenologií.

Hejdánek: Od Husserla?

Jiný hlas: Ano, od Husserla k Heideggerovi a k Derridovi. Konfrontace, kterou mohu zde samozřejmě pouze nastínit. Poslední část.

Certes, cette parenté donc entre Wittgenstein et Husserl a déjà été relevée.

Příbuznost mezi Husserlem a Wittgensteinem už byla nejednou prozrazena.

Ainsi Agacinski, Derrida et Ali, les auteurs d'un livre, appellent avec raison le Tractatus le traité général du sens.

Agacinski, Derrida a jiní v roce sedmdesát pět [nesrozumitelné] v jakési knize, kterou napsali jako kolektiv zřejmě, nazývají právem *Tractatus* obecným pojednáním o smyslu.

Oui, ça s'appelle Mimesis des articulations.

Aha, takhle se nazývá to dílo, ve kterém to je: *Mimesis des articulations*.

Mais seule peut nous retenir ici une lecture du texte wittgensteinien comme méthode de problématisation du sens ou syntaxe déconstructive et sa mise en rapport systématique avec la phénoménologie.

Nás ovšem zajímá takový výklad wittgensteinovského textu, který je metodou problematizace smyslu nebo dekonstruktivní syntaxí a uvedením do systematického vztahu vůči fenomenologii.

Tel est le projet par exemple du livre de Henry Staten, Wittgenstein and Derrida, qui explique avec beaucoup de clarté comment la déconstruction derridienne est issue de Husserl, en quoi elle consiste, et par où la pensée de Wittgenstein peut lui être rattachée comme une sorte de variante.

To je záměrem knížky Henryho Statena *Wittgenstein and Derrida* z roku osmdesát čtyři, která velice jasně vystihuje, jak derridovská dekonstrukce vychází z Husserla, v čem spočívá a kudy nebo kde se Wittgensteinovo myšlení může na ni napojit jako svým způsobem jeho varianta.

Ces deux syntaxes en effet arrachent la pensée à la contemplation fascinée de son propre pouvoir en mettant en évidence la nécessité pour toute pensée d'opérer au moyen de signes.

Tyto dvě syntaxe skutečně vytrhávají myšlení ze skontemplace, která je uhranuta svou vlastní mocí, když podtrhuje nezbytnost veškerého myšlení operovat pomocí znaků.

Et d'autre part, cherchant toutes deux à déterminer l'essence du langage, elles ouvrent l'abîme d'une dispersion non maîtrisable de ses composantes.

A za druhé, obě dvě se pokoušejí vystihnout podstatu jazyka a tím otevírají propast nekontrolovaného roztržštění jejich prvků.

Staten montre aussi comment le texte wittgensteinien déconstruit d'avance toute lecture qui tenterait de le ramener dans le giron de la philosophie traditionnelle en figeant en position théorique, en thèses, ses techniques d'interrogation.

Staten ukazuje, jak wittgensteinovský text dekonstruuje předem veškerý výklad, který by se pokusil znovu jej uvést do lůna tradiční filosofie tím, že jej znehybní v nějaké teoretické pozici, v tezi, v technice dotazování.

Car telle est la tendance la plus constante dans la critique.

To je nejstálější tendence v kritice.

De tous les concepts caractéristiques de l'investigation wittgensteinienne, langage, logique et monde, sens, grammaire, règle, usage, jeu de langage, forme de vie...

Ze všech charakteristických konceptů wittgensteinovského zkoumání: jazyk, logika a svět, smysl, gramatika, pravidlo, použití, jazyková hra, životní forma.

... il n'en est pas un qui n'ait donné lieu à de multiples réinscriptions philosophiques donnant pour posé cela même que Wittgenstein problématise.

Není tam ani jeden, který by umožnil různé filosofické přepisy, které by kladly to, co právě Wittgenstein problematizuje.

J'ai déjà parlé des détournements historiques du Tractatus vers l'atomisme logique, le positivisme, le pragmatisme voisin.

Již jsem mluvil o historickém překroucení Traktátu směrem k logickému atomismu, pozitivismu, pragmatismu.

Mais il existe aussi des tentatives moins excusables pour le réinscrire dans les problématiques archaïques de l'idéalisme transcendantal ou du réalisme ontologique, par exemple.

Existují však pokusy méně omluvitelné, které jej chtějí vepsat znovu do archaické problematiky transcendentálního idealismu nebo například ontologického realismu.

Par ailleurs, les remarques de Wittgenstein sur les fondements des mathématiques sont censées, selon les auteurs, exprimer des positions réalistes, formalistes, constructivistes, conventionnalistes, voire irrationalistes ou nihilistes.

Ostatně Wittgensteinovy poznámky o základech matematiky jsou považovány dle toho kterého autora za pozice realistické, formalistní, konstruktivistické, konvencionalistické, případně iracionalistické nebo nihilistické.

Jiný hlas: Staten dès lors souligne les fréquents et plaisants contresens qui peignent Wittgenstein en gendarme du langage ordinaire, lui dont la recherche problématise tout sens et disperse toute norme. Staten také poukazuje na častý a oblíbený nesmysl, který líčí Wittgensteina jakožto policajta obvyklého jazyka, tedy toho, jehož zkoumání problematizuje veškerý smysl a ruší veškeré normy.

Pour un commentateur aussi autorisé que Georg von Wright, il est désormais en 1982 patent que non seulement Wittgenstein voyait dans sa propre influence l'expression d'une distorsion ou d'une mépris, mais que cette qualification s'étend à une grande partie, voire à la plupart des travaux qui, dans la philosophie contemporaine, ont eu pour source l'enseignement de Wittgenstein ou ses écrits publiés.

Kvalifikovaný komentátor George Wright říká, že je v jeho díle z roku 1982 zřejmé, že Wittgenstein viděl ve svém vlivu nejen výraz překroucení nebo neporozumění, ale že tato kvalifikace se dá rozšířit na velikou část, ne-li na většinu prací v současné filosofii, které čerpají jako ze zdroje z Wittgensteinova učení nebo z jeho spisů.

Mais le critique continue : cette influence a été et continue à se révéler féconde. C'est cela qui est important, et non la manière plus ou moins fidèle dont se reflètent les intentions et l'esprit de son aspirateur.

Ale kritik pokračuje: Tento vliv byl a pokračuje dál a ukazuje se, že byl velmi plodný, a to je důležitost, a ne způsob více či méně věrný, jímž se odrážejí intence a duch jejich inspirátora.

Hejdánek: Hm.

Jiný hlas: C'est là sans doute le prix de la gloire. La gloire, disait Rilke, c'est cette démolition publique d'un qui devient et dans le chantier duquel la foule fait irruption en déplaçant les pierres.

To je nepochybně cena slávy. Slávy, která, jak říkal Rilke, jest veřejná demolice díla člověka, na jehož stavbu proniká dav a začne mu tam odklízet kameny.

Rechercher, par exemple, un fondement du langage, naturel ou social, chercher à assurer l'amarrage du langage à l'expérience au moyen de désignateurs rigides, construire des métalangages à grands renforts de logique, élaborer de nouvelles théories du langage – de telles tentatives exploitent certes des possibilités ouvertes par Wittgenstein, et il n'y a rien à leur objecter en principe, rien sinon qu'elles

négligent le problème central de cette philosophie, et qu'en conséquence une nécessité fatale les reconduit dans les positions mêmes que le texte wittgensteinien déconstruit.

Hledat například základ jazyka, přirozeného nebo sociálního, pokusit se zajistit spojení jazyka se zkušeností pomocí pevných označovačů (Kripkeho), budovat metajazyky s oporou logiky, vypracovávat nové teorie jazyka – tyto pokusy ovšemže těží z možností, které Wittgenstein otevřel, a není proč principiálně jim něco namítat, až na to, že zanedbávají centrální problém této filosofie a že v důsledku fatální nutnosti jsou vedeni na pozice, které právě Wittgenstein dekonstruuje.

Et cela n'a rien d'étonnant, pas plus que l'extraordinaire régularité des malentendus au sujet de la déconstruction derridienne, s'il est vrai que ce qui est en question dans la déconstruction, dans celle de Wittgenstein comme dans celle de Derrida, c'est la philosophie elle-même.

Ale na tom není nic divného, zrovna tak jako není divného na té pravidelnosti nedorozumění spojených s dekonstrukcí derridovskou, pokud je pravda, že to, o co skutečně jde v dekonstrukci, v dekonstrukci ať již wittgensteinovské nebo derridovské, je filosofie sama.

Toute lecture naïvement philosophique du texte déconstructif, c'est-à-dire toute lecture qui engage les présupposés, les schémas, les habitus, les affects, les désirs mis en jeu dans la lecture d'un texte philosophique traditionnel, soit la lecture du texte philosophique comme texte théorique, toute lecture de ce type est donc vouée au contresens.

Každý naivně filosofický výklad dekonstruktivního textu, to jest každý výklad, který se opírá o předpoklady, schémata, návyky, afekty a přání, jak se projevují při výkladu tradičního filosofického textu, buď textu filosofického nebo teoretického, každý výklad tohoto typu je předem určen k protismyslnosti. Hejdánek: [smích] Hm.

Jiný hlas: *Or il arrive pourtant à Staten et à toute lecture derridienne d'y tomber à son tour s'agissant de Wittgenstein.*

A tak se přesto Statenovi a každému výkladu derridovskému přihodí totéž při výkladu Wittgensteina. *J'espère maintenant vous faire voir que la pensée de Wittgenstein n'est pas une variante plus ou moins mineure, une paraphrase diffuse de certains thèmes de la philosophie contemporaine, mais quelque chose de beaucoup plus haut, incontournable et unique.*

Chtěl bych ukázat, že Wittgensteinovo myšlení není více či méně hodnotná varianta současné filosofie nebo parafráze určitých jejích témat, nýbrž něco sotva popsitelného, jedinečného a vyššího.

Cette affirmation qu'il ne peut pas exister de théorie philosophique, il me faut maintenant la fonder car tout tourne ici manifestement autour d'elle.

Tvrzení, že nemůže existovat filosofická teorie, to je třeba o něco opřít, neboť vše se kolem ní odvíjí.

Elle n'apparaît pas chez Wittgenstein dans une réflexion sur la nature de la philosophie ou sur son histoire, mais comme une conséquence nécessaire de sa pensée maîtresse sur la nature du signe.

Neobjevuje se u Wittgensteina v reflexi o povaze filosofie nebo jejích dějin, nýbrž jako nutný následek jeho vůdčí myšlenky o povaze znaku.

Selon le Tractatus...

Jiný hlas: *Nous l'avons vu, avoir un sens pour une proposition, c'est représenter un état de choses.*

Jak jsme viděli podle Traktátu, věta neboli propozice má smysl tehdy, když představuje stav věcí.

Si la proposition est en accord avec l'état de choses qu'elle représente, elle sera vraie, et fausse dans le cas contraire.

Je-li v souladu se stavem věcí, který představuje, je pravdivá a v opačném případě nepravdivá.

Voilà semble-t-il non seulement une théorie, mais la théorie la plus simple et la plus traditionnelle.

A můžeme říci, hle, zase tu máme teorii, teorii velice jednoduchou a velmi tradiční.

Il suffit de comparer la proposition à la réalité pour constater immédiatement sa vérité ou sa fausseté.

To jest stačí porovnat větu se skutečností, abychom okamžitě konstatovali její pravdivost nebo falešnost.

Mais la difficulté commence ici. À quelle réalité exactement la proposition doit-elle être comparée ?

Ale tady právě začíná potíž. S jakou skutečností přímo má být propozice porovnávána?

La théorie bascule alors vers le paradoxe, car l'état de choses représenté dans la proposition est celui-là même qu'elle représente, et elle seule peut nous dire quel il est.

A tady se teorie naklání k paradoxu, neboť stav věcí představovaný ve větě je tentýž, který ona představuje, a ona sama nám může říci, jaký je. A ona sama nám může říci, jaký je. Jenom ona... Ano. Pouze ona nám může říci, jaký je.

Pour que la proposition „la fenêtre est fermée“ puisse être vraie ou fausse, il faut a priori qu'elle soit dans une relation de représentation avec l'état de choses qu'elle représente si elle est vraie.

Aby proposition „okno je zavřené“ byla pravdivá nebo nepravdivá, je třeba, aby a priori byla ve vztahu představ se stavem věcí, kterou představuje, pakliže je pravdivá.

C'est-à-dire qu'il faut qu'elle ait un sens, qui est précisément celui qu'elle a, et qu'il est impossible d'énoncer autrement qu'en répétant précisément cette proposition, et que chacun comprend sans qu'on le lui ait expliqué.

To jest je třeba, aby měla smysl, který je právě ten, který má, a který je nemožné vyslovit jinak než právě opakováním této věty a kterému každý rozumí, aniž se mu to vysvětluje.

Ce qui revient à dire que l'état de choses représenté, c'est-à-dire le sens de la proposition, lui est nécessairement immanent.

To znamená – nebo jinými slovy – představovaný stav věcí, totiž smysl věty, je jí nutně imanentní.

Et qu'aucune distinction, si fine et spéculative soit-elle, ne peut passer entre le symbole linguistique et son sens. Ils ne peuvent être conçus séparément l'un de l'autre. Le symbole linguistique et le sens sont un.

A žádné rozlišení, sebejemnější či sebespekulativnější, nemůže vstoupit mezi lingvistický symbol a jeho smysl. Nelze je chápat odděleně jedno od druhého. Tedy lingvistický symbol a smysl jedno jsou.

Cette immanence rigoureuse du sens au signe est le fil rouge qui relie la plupart des aspects essentiels du Tractatus comme théorie de la représentation.

Tato přísná imanence smyslu ve znaku je červenou nití, která se táhne většinou důležitých aspektů Traktátu jakožto teorie představování.

Par exemple, l'isomorphisme de la proposition et du fait, la vacuité des constantes logiques, le caractère tautologique des lois logiques, l'inexistence d'objets logiques, la mondanéité de la pensée...

Tady například isomorfismus, což je stejnotvarost věty a skutku neboli faktu, vyprázdňenost logických konstant, tautologický charakter logických zákonů, neexistence logických objektů...

Jiný hlas: Inexistence? To není neexistence, to je inexistence. To znamená, že jsou uvnitř.

Jiný hlas: Dobře.

Jiný hlas: Mondanéité nebo mondanité se sem...

Jiný hlas: Nitrosvětскost by byla... Nitrosvětскost myšlení se tady k tomu pojí jakožto spolu s dalšími nebo nutnými následky, které zbavují filosofii přímo jejich základů spekulace.

Jiný hlas: Si les structures formelles du langage ne représentent rien, elles ne sont pas non plus les noms d'objets idéaux que le philosophe pourrait décrire.

Jestliže formální struktury jazyka nic nepředstavují, nejsou potom ani jmény ideálních objektů, které by filosofie mohla popsat.

Telle est la ligne de démarcation de l'entreprise de Wittgenstein d'avec celle de Frege et de Russell, comme aussi de Husserl, et de toute la tradition philosophique qui a cru pouvoir décrire la logique des faits, de la pensée ou du langage.

To je demarkační linie, která odděluje Wittgensteinův podnik od Fregeho a Russella, i od Husserla a od vší filosofické tradice, která věřila, že může popsat logiku faktů, myšlení nebo jazyka.

Mais c'est ce même principe qui fait éclater la structure apparente du Tractatus comme théorie, et met en évidence l'impossibilité de toute théorie en philosophie.

Ale je to tentýž princip, který rozmetává zdánlivou strukturu Traktátu jakožto teorie a podtrhuje nemožnost veškeré teorie ve filosofii.

S'il est impossible de décrire la relation fondamentale du signe à son objet, la proposition-fait du langage

au monde, parce qu'elle est une relation interne, alors les propositions du Tractatus qui semblent en parler ne décrivent en réalité rien.

Jestliže je nemožné popsat základní vztah znaku vůči jeho objektu – to jest vztah věty vůči faktu, jazyka vůči světu – neboť je to vztah vnitřní, potom propozice *Traktátu*, které se zdají, že o tom mluví, ve skutečnosti nepopisují nic.

Elles sont alors toutes vides de sens.

I ony jsou prázdné smyslu.

Jiný hlas: *Or, en théorisant la structure de la représentation ou la nature du langage, et par là même celle de la pensée, du monde et de leur rapport, sur un fond éthico-religieux, le Tractatus parodie toute philosophie en ses traits essentiels.*

Tím, že teoretizuje strukturu představování a povahu jazyka, a tím také povahu myšlení, světa a jejich vztahu na základě eticko-náboženském, *Traktát* paroduje veškerou *filosofii* a její podstatné rysy.

Toute philosophie jusqu'à Wittgenstein, en concevant le signe et le sens comme distincts, a mal entendu ce rapport du langage et de la pensée.

Veškerá *filosofie* až k Wittgensteinovi, která pojímala znak a smysl jako něco od sebe odlišného, špatně rozuměla vztahu jazyka a myšlení.

Dans la conception traditionnelle du signe, ce dernier s'efface devant l'idéalité – l'essence, la forme, la signification – dont il est le substitut, le représentant matériel inessentiel: un son, une tache d'encre sur le papier.

V tradičním pojetí znaku, znak jakoby se smazává a vytrácí před idealitou, ať už to je esence, forma nebo význam, jejímž je náhražkou, jakýmsi nepodstatným, nedůležitým materiálním reprezentantem. Jde o zvuk nebo inkoustovou skvrnu na papíře.

Or c'est à ce point qu'interviennent à la fois la critique wittgensteinienne et la remarque fondamentale de Derrida, qui est celle-ci:

Ale v tomto bodě přicházejí ke slovu zároveň kritika wittgensteinovská a základní poznámka Derridova, a sice tato:

Le signe, ou plutôt le signifiant, dans sa matérialité, est pourtant la médiation nécessaire de la réitération du sens.

Znak, nebo lépe řečeno *signifiant*, tedy nositel smyslu, nositel významu, ve své materialitě je přesto nezbytným prostředkováním pro reiteraci, zopakování smyslu.

Une inessentialité de principe entame ainsi la signification, c'est-à-dire l'essence elle-même; elle la conditionne, l'affecte et la précède en droit.

Ta *inesencialita* principu se tak dotýká významu, totiž podstaty samé; podmiňuje ji, přikazuje jí a předchází jí.

La pensée n'est pas l'ordre premier et inconditionné que l'on a prétendu; elle implique au contraire une archi-trace qui la précède et qui la rend possible.

Myšlenka nebo myšlenková...

Hejdánek: Myšlení. Myšlení.

Jiný hlas: Myšlení není prvním a nepodmíněným řádem, jak jsme se domnívali; naopak zahrnuje v sobě jakousi *archistopu* nebo...

Jiný hlas: *Archetiskop*...

Jiný hlas: *Archet*... to je totiž jako...

Jiný hlas: *Arché*...

Jiný hlas: *Archet*...

Jiný hlas: *Arché-stopu* nebo *prastopu*.

Jiný hlas: Jakousi *prastopu*, která mu předchází a vůbec ho činí možným.

Contrairement à ce qu'a affirmé toute la tradition que résume Husserl, l'écriture précède la voix, c'est-à-dire la présence à soi de la pensée; elle l'affecte d'une altérité qui disperse a priori tout discours.

V protikladu k tomu, co tvrdila veškerá tradice, kterou resumuje Husserl, písmo předchází hlasu, to jest přítomnosti u sebe, soběpřítomnosti v myšlení...

Jiný hlas: Písmo předchází hlasu, jo?

Jiný hlas: Ano. *L'écriture précède la voix*. Písmo předchází hlasu, to jest...

Jiný hlas: Předchází přítomnost u sebe, bytí u sebe, to je jako v tom smyslu.

Jiný hlas: Bytí u sebe, že předchází myšlení. A... nejdřív člověk je, teprve... jo, v tom smyslu. A předznamenávají *alteritou*, jinaskostí, která rozptyluje *a priori* veškerou rozpravu.

Tel est, sommairement résumé, le défi de la déconstruction derridienne.

To je stručně shrnutá výzva derridovské dekonstrukce.

Pour ma part, j'accorde volontiers toute cette analyse, et j'avoue ne pas voir ce qu'on peut lui objecter du point de vue qu'elle critique.

Co se mě týče, rád souhlasím s touto analýzou a nevím, co by se vůči ní mohlo namítnout.

Je remarque toutefois qu'elle conserve à titre de présupposé le concept même du signe qu'elle met en question.

Nicméně zdá se mi, že jako předpoklad zachovává koncept znaku, který chce zpochybnit.

Or, si maintenant, comme l'enseigne Wittgenstein, le sens n'est pas quelque chose de mystérieux (essence, forme, idée, signification, différence, peu importe quel nom les philosophes donnent à ce quelque chose) qui vient animer la matérialité sans cela inerte du signifiant, si le signe donc n'est plus décomposable selon l'essence et l'accident, la forme et la matière, ni selon aucune des coupures de la conceptualité philosophique, cette analyse se trouve non pas falsifiée ni invalidée, mais relativisée et neutralisée.

Jestliže nyní, tak jako učí Wittgenstein, smysl není něco tajemného, mysteriozního, v závorce: podstata, forma, idea, význam, difference, málo záleží na tom, jaké jméno tomu *filosofové* dávají, jestliže tedy tento tajemný princip není tím, co oživuje materialitu, vdechujíc jakousi duši, která by bez ní byla něčím mrtvým a inertním... znak není už rozložitelný na...

Jiný hlas: Na, jo.

Jiný hlas: Ano. Není rozložitelný na esenci a náhodu, případek... na esenci a akcideni.

Jiný hlas: Na formu a hmotu, ani na žádné rozštěpení *filosofické* konceptuality. Tato analýza se pak není shledána jako falešná nebo zneplatněná, nýbrž relativizovaná a neutralizovaná.

S'il signifie qu'elle reste valable pour toute philosophie qui implique le concept traditionnel du signe, autrement dit pour la métaphysique, à la critique et à la répétition de laquelle elle demeure cependant assignée, tandis que la pensée de Wittgenstein s'en libère.

Znamená to, že zůstává platnou pro veškerou filosofii, která v sobě zahrnuje tradiční koncept znaku, jinak řečeno pro metafyziku, kritikou a opakováním, kteréžto zůstává [nesrozumitelné], čili kritikou a opakováním, kteréžto zůstává dotčena, zatímco myšlení Wittgensteinovo se z nich osvobozuje.

Samotný závěr:

Toute philosophie, dit le Tractatus – jenom jedno – est critique du langage.

Každá *filosofie*, říká *Tractatus*, je kritikou jazyka.

Elle l'est puisqu'elle tente la tâche impossible de penser les rapports de la pensée, de l'être et du langage.

Je jí, protože se pokouší o úkol nemožný, myslet vztahy myšlení, bytí a jazyka.

Ce problème, le problème interne de la philosophie, le Tractatus le résout en exhibant la structure unaire du signe qui révèle du même coup l'impossibilité de la tâche et la disparition du problème.

Tento problém, vnitřní problém *filosofie*, *Tractatus* řeší tím, že vystavuje unární, tedy jednolitou strukturu znaku, která zároveň poukazuje na nemožnost úkolu i na zmizení problému.

Dès que les limites du langage sont marquées, la tâche de la philosophie est accomplie, en apparence.

Ve chvíli, kdy meze jazyka jsou vyznačeny, je úkol *filosofie* splněn, zdánlivě.

Car plus précisément, ce qui devient impossible avec le Tractatus, c'est l'abord frontal de ce problème, c'est-à-dire toute tentative pour le penser dans les termes d'une théorie.

Neboť přesněji řečeno, co je nemožné podle *Tractatu*, je frontální útok na tento problém, to jest veškerý pokus myslet v termínech teorie.

Le rapport vivant du signe au monde ne peut être problématisé désormais que de manière indirecte, par une investigation sur les modes concrets et irréductiblement divers dont les termes du langage signifient, et non plus par une théorie de la signification.

Živý vztah znaku vůči světu může být nyní problematizován pouze nepřímým způsobem, dotazováním o konkrétní mody, nepřeveditelně rozlišné, které oznamávají termíny jazyka, a ne už teorií významu.

Or cette investigation suppose un nouveau rapport de la philosophie à sa propre énonciation dans la parole ou l'écriture, où je vois le principe d'unité de toute l'œuvre de Wittgenstein.

Ostatně toto dotazování předpokládá nový vztah filosofie vůči svému vlastnímu vypovídání ve slově nebo v písmu, kde vidím jednotící princip celého Wittgensteinova díla.

Cependant, c'est dans un style encore théorique que le Tractatus dénonce l'impossibilité de toute théorie en philosophie.

Nicméně *Tractatus* odhaluje nemožnost veškeré teorie ve filosofii teoretickým stylem.

L'identité formelle supposée de la proposition et du fait bloque à nouveau la vie du sens dans une vue théorique. Au cours des années suivantes, Wittgenstein déconstruira et dispersera sans retour.

Formálně předpokládaná identita propozice a skutečnosti blokuje znovu život smyslu v teoretický pohled.

A v průběhu následujících let to Wittgenstein bude znovu dekonstruovat a rozptylovat bez návratu.

L'espace ouvert à la pensée par cette deconstruction, sans doute a-t-il été exploité par les philosophes de notre siècle et des disciplines comme la logique ou la linguistique en ont grandement bénéficié, sans compter une plus grande liberté de mouvement dans la pensée dont chacun peut jouir, sans en être nécessairement conscient ni l'attribuer à Wittgenstein.

Prostor otevřený myšlení touto dekonstrukcí byl zajisté využit filosofy našeho století a disciplínami, jako je logika a lingvistika, které z toho velice těžily, když nebudeme počítat i větší svobodu myšlení, které se každý z nás může těšit, aniž je si toho nutně vědom.

Mais si pourtant c'était tout le contraire, si depuis Wittgenstein il n'y avait eu que stagnation et répétition de discours éculés et de cérémonies vides, régression, barbarie, car il n'est pas du tout clair qu'il n'en soit pas ainsi.

A jestli nicméně by tomu bylo naopak, jestli od Wittgensteina už tady nebylo než stagnace a opakování již vyčichlých rozprav a prázdných ceremonií, jen regrese, úpadek, barbarství, protože není vůbec jasné, zda tomu tak není.

Hejdánek: . Závěr bude tentýž.

Jiný hlas: *Le libre parcours de l'esprit dans cet espace représente un enjeu essentiel pour la philosophie, car sa possibilité y est en question, et il n'est possible qu'à travers la méditation de l'œuvre qu'il inaugure et par sa libre continuation.*

Hejdánek: Svobodný pohyb ducha v tomto prostoru představuje pro filosofii něco bytostného, neboť tady je v otázce její možnosti a není možný tento pohyb jinak než přes meditaci díla, které ji otevírá a přes pokračování v něm, svobodné pokračování.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Ted' jako v těch filosofických rozhovorech, kde došlo ke konfrontaci a byly nejasné, nevyjasněné otázky, tu vystoupil jeden řečník a řekl podle Wittgensteina: o čem se nedá mluvit jasně, o tom se má mlčet. Tak já bych byl jistě kandidát na to mlčení, přesto tuto bariéru porušuji.

Où de tout ça on ne peut pas dire clairement, il vaut mieux se taire. J'aurais été moi aussi candidat à être... à remplir le silence.

Přesto bych, poněvadž mám neprůhledná různá tvrzení řečnickova z dnešní přednášky, chtěl vyslovit, zda by mi nemohly být projasněny tyto citace. *Tout ça je demande à notre orateur de clarifier.*

--- (1987-02-16 Daniel Nicolet - O Wittgensteinovi (2) [LVH169VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Jednoduše otázku, otázku možnosti pravdy, *le concept de vérité*, a otázku smyslu, *la question de*

la possibilité de la vérité et la question du sens. Snažím se neposlouchat dostatečně pronikavě, že během celé té přednášky se přece ten smysl vůbec neobjasnil. Shledal jsem, že smysl není něco mysteriózního, že to není podstata, která oživuje materialitu, a přesto bych si chtěl tu otázku po smyslu právě objasnit na té položené, na té vyslovené propozici: „okno je zavřené“. *La fenêtre est fermée*. O které bylo řečeno, že tuto propozici je třeba *a priori* předem si představit a má tenkrát smysl, že je nemožné vyslovit tuto propozici jinak než opakováním tohoto tvrzení nebo té propozice.

První má otázka je právě o vyjasnění toho smyslu. Mám tady na mysli jenom toto, jestli se říká u *Heideggera*, že u něj bylo zapomenutí na bytí a u *Blondela* na smysl bytí, jestli tam právě něco neatakuje nebo neintervenuje tam ten smysl té pravdy také v tomto pojetí, že nejenom zapomenutí na bytí a zapomenutí na smysl bytí.

Hejdánek: A kdo měl na ně zapomenout?

Jiný hlas: Na ten smysl bytí?

Hejdánek: No.

Jiný hlas: Filosofové.

Hejdánek: To je blbá interpretace, protože to by znamenalo, že dokud filosofové nepřišli, bylo bytí nezapomenuté a pak přišli filosofové a zapomněli. Díky filosofům teprve došlo k tomu zapomenutí, ale omyl. Zapomenutí bylo hned na začátku. Hned na začátku. Proto je to trochu matoucí název.

Jiný hlas: Dobře, ale nad *Heideggera* ještě jdou jiní, kteří právě mluví o tom smyslu bytí.

Hejdánek: To říká on sám. To říká on sám o smyslu bytí.

Jiný hlas: Tak to by byla ta otázka. Dále, jestli ten pohyb ducha, *le mouvement de l'esprit*, u *Wittgensteina* nereprezentuje nějaké možnosti. Pohyb není možný pouze meditací, kontemplací *Wittgensteinova* díla, a pro mě sugesce ideje mystiky. Je tam směr v myšlení, v ideách *Wittgensteina* také ve směru mystiky?

Poslední otázka: dekonstrukce. *Wittgensteinova* dekonstrukce. On totiž provádí na své teze dekonstrukci a přivede ji k opačnému pólu se základním následkem toho osvobození, toho vymanění se ze smyslu. S tím důsledkem, že údajně logika bude odvozená, tam mi něco zůstalo úplně neprůhledné. *Derrida* tady vykládá dekonstrukci, [nesrozumitelné], logika je jaksi odvozená, derivovaná. Dekonstrukce u *Wittgensteina*, ten pojem byste mohl ještě nějak přiblížit nebo objasnit?

Díky za otázky, které jdou k jádru, nezastavují se u povrchních aspektů. Nevím, jestli budu moci odpovědět úplně. Musím se nejdříve omluvit, že ten text původně nebyl vytvořen pro promluvu, nýbrž to byl psaný text. Nechci omlouvat slabosti svého textu. Dekonstrukce, snažím se toho slova užívat v zavedeném smyslu. Dekonstrukce je analýza podmínek smyslu. Pravda, že když říkám, že *Wittgenstein* dekonstruuje svou tezi, tak tady to trošičku užívám v metaforickém smyslu. Dekonstrukce, *mise en abyme* smyslu nebo problematizace smyslu. Jako každý koncept filosofický, není to nějaký smysl evidentní. Je v tom pokus položit *Derridu* i *Wittgensteina* na jednu roveň. To je takový můj pokus snažit se vystihnout, co mají tito lidé společného, proto to slovo dekonstrukce.

U *Wittgensteina* ten termín dekonstrukce samozřejmě není *Wittgensteinův*, nýbrž *Derridův*. Byl používán před *Derridou*, ale *Derrida* ho razí. Pravděpodobně by to *Derridovi* nesedělo, tento pokus. Vzal jsem si prostředníka, knihu Američana *Statena*, který v podstatě reprodukuje to, co jsem říkal.

Jiný hlas: . *Alors, j'ai pris un moyen terme, c'est le livre de cet Américain que j'ai cité, Staten, qui, en somme, j'ai reproduit le précis de sa thèse. Il me semblait qu'il permettait d'accéder assez facilement à cette comparaison.* Takže pomohl mi v tom ten citovaný *Staten* nebo jak se to jmenovalo. *Seulement, bon, c'est une référence peu utile, parce que j'ai dû moi-même faire venir le livre d'Amérique, n'est-ce pas.* Jenomže to je reference málo platná, protože jsem musel tu knihu sám nechat přijít z Ameriky. *Mais l'ai cité aussi pour montrer qu'il y a d'autres tentatives que la mienne qui vont dans le même sens, c'est-à-dire de rapprocher Wittgenstein de la déconstruction ou l'inverse.* Ale citoval jsem ho také, abych ukázal, že existují i jiné pokusy než můj, které jdou stejným směrem, to znamená sblížit *Wittgensteina* s dekonstrukcí, nebo obráceně. Citoval jsem toho Američana, abych ukázal, že tenhle pokus srovnat *Wittgensteina* s dekonstrukcí není jenom můj.

Maintenant. *La fenêtre est fermée. Oui, je ne sais pas si justement... c'est un bon exemple. Oui, je pensais qu'il y en avait une là... la fenêtre est fermée. Alors. Okno je zavřené. Ano, nevím, jestli zrovna... no, dobrý příklad. Okno je zavřené. Tak. Quel est le sens de cette proposition? La question est simplement celle-ci. Jaký je smysl této výpovědi? Otázka zní prostě takto. Je peux vous demander quel est le sens de la proposition „la fenêtre est fermée“? Můžu se vás zeptat, jaký je smysl výpovědi okno je zavřené? Ça suffit. To stačí.*

Pour moi, c'est la réalité ou, agréablement, une proposition, donc, une comparaison avec une concrète... une affirmation, no, pas affirmation, profondément, expression de l'état de ces choses. „La fenêtre est fermée“. L'état de choses. Pro mě je to realita nebo srovnání s nějakou konkrétní situací... afirmace, no, ne afirmace... hluboké vyjádření stavu těchto věcí. Okno je zavřené. Stav věcí.

Hejdánek: *Oui, mais quel état de choses? Ale jakého stavu věcí?*

Jiný hlas: *Oui, mais la question est: lequel alors? Tu dis état de choses, alors quel état de choses? Ano, ale otázka zní: jakého tedy? Říkáš stavu věcí, tak jakého stavu věcí? C'est pour moi l'idée ou le concept de cette vérité. „La fenêtre est fermée“. C'est le consentement, consentement. Pro mě je to idea nebo koncept této pravdy. Okno je zavřené. To je souhlas, consentement. Attends, attends, le consentement... je ne dis pas consentement au sens de déconstruction, au contraire, du fait d'adopter le concept rationnel. Počkej, počkej, souhlas... já neříkám souhlas ve smyslu dekonstrukce, naopak, ve smyslu kognitivního přijetí.*

Hejdánek: *Le consentement de l'énoncé avec la réalité? Souhlas výpovědi se skutečností?*

Jiný hlas: *Oui, mais que cette réalité n'est pas là. Oui, enfin, c'est le consentement de l'énoncé avec la réalité, mais avec quelle réalité? La réalité n'est pas là. Oui, enfin, imagination. Ça peut être un consentement de l'énoncé avec un autre énoncé, mais pas avec la réalité. Jo, jenomže že to tu skutečnost nemá. Ano, je to souhlas výpovědi s realitou, ale s jakou realitou? Ta realita tady není, to je imaginace. Může to být souhlas výpovědi s jinou výpovědí, ale ne s realitou. Oui, et même, disons, Wittgenstein n'évoque même pas cette possibilité du consentement d'un énoncé à un autre énoncé, hein? Il dit: c'est le consentement de l'énoncé avec lui-même. Ano, a dokonce Wittgenstein ani nemluví o této možnosti souhlasu jedné výpovědi s jinou výpovědí, ale o souhlasu výpovědi se sebou samou.*

Parce que... bon, peut-être j'ai été trop brusque là-dedans. On peut dire comme ça, naïvement, on imagine la fenêtre est fermée, n'est-ce pas, il y a la proposition ici, hein? Možná jsem byl příliš příkrý. Můžeme říct takhle naivně, představme si, že okno je zavřené. Et puis là, il y a la réalité et puis peut-être encore ici il y a la pensée, enfin bon. Tam je skutečnost a tady mezitím je myšlenka, jaksi. Comment on fait, n'est-ce pas, quand on dit comparer la proposition et la réalité, voilà, pour voir si elle est vraie ou non. A teďka jak to dělat, jaksi porovnat větu s tou skutečností a zjistit, je-li pravdivá, nepravdivá. Mais naturellement, c'est naïf de voir les choses comme ça, parce que pour le faire, il faut déjà savoir que je dois comparer ça avec ça. Samozřejmě, že je to naivní takhle porovnávat, protože musím vědět, že srovnávám tohle s tím. Wittgenstein insiste tout au long de son œuvre là-dessus, n'est-ce pas, parce que c'est vraiment le point le plus central je crois. Wittgenstein naléhá na něco jiného. Il dit aussi: si je fais comme ça, dans la suite ça devient ce problème-là dans les Investigations. Si je fais comme si je suivais une règle, rule following. Rule following. V Investigacích, když jaksi sleduju nějaké pravidlo, rule following.

Voilà, alors je donne ça comme règle très élémentaire, je donne ça comme règle à quelqu'un, hein? Jo, jako je to pokyn, tedy, nebo jak se tomu říká, že jo, jako ve smyslu dopravní značky, značení. Ano, je to značka, pokyn. Alors, beaucoup de gens vont aller par là, mais si quelqu'un part par là... mais si quelqu'un part par là, on ne peut pas lui dire qu'il se trompe, n'est-ce pas? A spousta lidí jaksi půjde podle té šipky, ale jestliže někdo půjde na druhou stranu, těžko mu vykládat, že se mýlí. C'est-à-dire, chaque fois c'est la même chose. Ce qui est présupposé, n'est-ce pas, c'est la relation de sens, qui elle... qui ne peut pas être exposée dans le langage, parce que le langage la présuppose. To znamená, pokaždé je to totéž. Co je předpokládaný, je vztah smyslu, a to nelze jako exponovat do jazyka, protože jazyk ho

předpokládá.

Présenté. Quand on l'a dans l'imagination ou la représentation. Dans la représentation. Představu, když to mám v imaginaci nebo reprezentaci. *Oui, mas on est dans une analyse régressive de la possibilité de la représentation.* My jsme v regresivní analýze možnosti představování. *Et on découvre justement que... la représentation, toute représentation présuppose déjà le sens.* A zjišťujeme, že každé představování předpokládá už smysl. *C'est pour ça que si on demande: que représente la proposition „la fenêtre est fermée“? On peut répondre seulement en répétant: la fenêtre est fermée.* Proto se můžeme ptát, co představuje výpověď, že okno je zavřené. Můžeme odpovědět: znamená to, že okno je zavřené.

Hejdánek: *Ça n'a rien à voir avec ça, je pense que c'est beaucoup plus important. Il s'agit de décomposer ou déconstruire par petits... voilà, c'est ça, oui. Analyse, oui. Ce sont ces conditions du sens. Qu'est-ce que sont les fenêtres? S'il faut décomposer, bon, je... peut-être ça veut dire aussi qu'il y a des fenêtres.* To je přece vůbec nejdůležitější. Jde k jednotlivostem, to je ono, ano. No, analýza, no. To jsou ty podmínky smyslu. Co jsou vůbec okna. Jestli je třeba dekomponovat...

Jiný hlas: *est-ce que je peux intervenir, intervention, enfin...*

Hejdánek: totiž mně se zdá, že neudržitelná ta základní teze, že smysl...

Jiný hlas: *je crois qu'il est insoutenable de dire que...*

Hejdánek: ...že smysl je jednak neoddělitelný nebo ne-, prostě neodlišitelný...

Jiný hlas: *que le sens est indissociable...*

Hejdánek: ...od znaku...

Jiný hlas: *du signe...*

Hejdánek: ...a zejména, že smysl je tomu znaku imanentní.

Jiný hlas: *et surtout il est insoutenable que le sens est immanent au signe.*

Hejdánek: a teď to chci dokázat. Ještě předem bych předeslal, nesnáze dnešní přednášky spočívají v tom, že nikdo tady Wittgensteina nečetl a že všichni si museli připadat jako ne snad slepí, ale jako lidé, kteří nikdy neviděli žádný obraz od Picassa a vyslechli přednášku o Picassovi.

Jiný hlas: *la difficulté de notre exposé de ce soir c'est que personne ne connaît Wittgenstein et que tout le monde a dû avoir l'impression, pas d'être aveugle, mais comme les gens qui jusqu'ici n'avaient vu aucune toile de Picasso et maintenant ils ont entendu un exposé sur Picasso.*

Hejdánek: takže já bych teď chtěl třeba navrhnout, abychom se vrátili k některému z těch Picassových obrazů a třeba tam si ukázali, ukázali třeba jen čtvereček deset krát deset centimetrů z toho obrazu.

Jiný hlas: *mais maintenant je voudrais proposer de revenir à une toile de Picasso et peut-être montrer et étudier peut-être un petit carré de dix centimètres d'un tableau.*

Jiný hlas: typicky teda odporovat.

Hejdánek: počkejte, teď to musím dokončit. Dokončím myšlenku a pak se [nesrozumitelné] vyjasní.

Takže zůstaňme u toho otevřeného okna. To je soud, že řeknu, že okno je otevřené.

Jiný hlas: *alors prenons comme un bout du tableau la fenêtre fermée. C'est un jugement de dire que la fenêtre est ouverte.*

Hejdánek: tradičně se říká, že soud je složen z pojmů a vztahů mezi nimi.

Jiný hlas: *traditionnellement on dit que le jugement est composé des concepts et des rapports mutuels entre eux.*

Hejdánek: je to zajisté špatně, ale nám to tady může umožnit jednu věc, totiž my můžeme – a to je pravdivé – ten soud rozložit na pojmy a vztahy mezi nimi.

Jiný hlas: *c'est faux sûrement, mais ça peut nous aider quand même à décomposer le jugement – ce n'est pas composé mais nous pouvons le décomposer – en concepts, en notions et en rapports entre eux.*

Hejdánek: a teď co to je, když řekneme okno? Především je to zvuk a nebo soubor nějakých znaků na papíře. Ale to není slovo ještě. Aby to bylo slovo, musí to mít význam. A co to je ten význam slova? Tady myslím, že právě jestliže přijmeme tu tezi Wittgensteinovu, tak si zamezíme cestu k další analýze. Ukážu to jenom jedním směrem, a to je, pokud jde o tu inexistenci nebo o tu imanenci toho smyslu.

Jiný hlas: *ici je pense que si nous acceptons la thèse de Wittgenstein, nous nous bloquons le chemin à une analyse progressive. Je vais le montrer dans une seule direction seulement, concernant l'immanence du sens.*

Hejdánek: už to ukážu jenom jedním směrem. Husserl v *Logických zkoumáních – Logische Untersuchungen* – říká, ukazuje, že každý smysl nebo každá myšlenka, přesně řečeno každé *cogito* má své *cogitans* a své *cogitatum*. Já se tážu, je-li možno mluvit o smyslu, není-li tam nějaké *cogito* a zároveň nějaké *cogitatum*? Předpokládejme, že není možno. Husserl v *Logických zkoumáních* prokazuje, že *cogitatum* nemůže být inexistentní nebo imanentní tomu *cogitans*.

Jiný hlas: *je vais le montrer dans une seule direction seulement. Husserl, Logische Untersuchungen, il dit, il montre que chaque sens, chaque pensée, disons plus exactement chaque cogito a son cogitans et son cogitatum. Je me pose la question si on peut parler du sens s'il n'y a pas le cogito et en même temps cogitatum. Supposons que non, que c'est exclu. Husserl démontre que cogitatum ne peut pas être immanent au cogitans, dans Logische Untersuchungen.*

Hejdánek: je to potom poněkud jinak, dělá v *Méditations cartésiennes*. Ale tady výslovně kritizuje Brentana, že mluví o inexistenci nebo imanenci toho *cogitatu*. No a mým soudem toto je základ, odkud kritizovat Wittgensteina. Jestliže je pravda, že smysl nemůže být tam, kde není nějaký vztah mezi *cogitans* a *cogitatum*, a jestliže je pravda, že *cogitatum* není imanentní o *cogitans*, tak není pravda to, co říká Wittgenstein, že už se to nedá analyzovat a že ten smysl je imanentní.

Jiný hlas: *il fait après, autrement dans les Méditations cartésiennes. Mais ici explicitement il fait la critique de Brentano, lui reprochant l'immanence du cogitatum. À mon avis c'est une base, une fondation pour la critique de Wittgenstein. S'il est vrai que le sens ne peut pas être là où il n'y a pas un rapport, une relation entre cogitans et cogitatum, et s'il est vrai que le cogitatum n'est pas immanent au cogitans, il en suit il n'est pas vrai que, comme dit Wittgenstein, l'analyse n'est plus possible et que le sens est immanent.*

Hejdánek: takže tady se otázce reálného okna můžeme vyhnout a jde tady jen o to, že na jedné straně je *cogitans*, kterým míníme okno otevřené...

Jiný hlas: *par lequel nous pensons la fenêtre. Oui.*

Hejdánek: A potom je tady předmět tohoto mínění.

Jiný hlas: *Et puis il y a ici un objet de cette pensée. De cette cogitans.*

Hejdánek: A tento objekt toho *cogitans* není a nemůže být imanentní tomu *cogitans*.

Jiný hlas: *Ne peut pas, n'est pas et ne peut pas être immanent au cogitans. Je m'excuse que c'était si long. Bien. Oui, je remercie le professeur Hejdánek. Plusieurs idées me sont venues pendant qu'il parlait. Je ne crois pas que j'arriverai, à moins que vous me laissiez du temps, mais je ne crois pas que j'arriverai à faire un discours construit pour répondre.*

Jiný hlas: Těžko se mi podaří na to odpovědět nějakým souvislým způsobem.

Jiný hlas: *Mais je vais dire quelques-unes de ces idées. D'abord je vous remercie vraiment, pas seulement formellement, parce que...*

Jiný hlas: Tak jenom ty nápady, které mně teď se mihly hlavou. Předně, děkuji vám, ne natolik formálně, ale vážně.

Jiný hlas: *J'ai écrit mon texte, bon, en faisant abstraction du fait que Wittgenstein ne serait pas connu de l'auditoire, ce que je savais bien d'ailleurs.*

Jiný hlas: Psal jsem ten text samozřejmě, aniž jsem předpokládal tedy, že by mohl být znám...

Jiný hlas: *Mais dans l'idée qu'il était adressé à des phénoménologues, au moins à vous qui êtes phénoménologues.*

Jiný hlas: Přesto jenom jsem věděl, že tady budou mluvit fenomenologové.

Jiný hlas: *Et alors je vous remercie donc d'entrer dans ce que je recherche, c'est-à-dire vraiment le lieu de la confrontation.*

Jiný hlas: Tak děkuji, že jste opravdu vstoupili na to místo, které jsem předpokládal, místo této

konfrontace.

Jiný hlas: *Confrontation pas au sens guerrier du terme naturellement, mais au sens de relation, de lieu de rencontre de ces pensées, parce qu'il me semble que c'est un problème véritablement important et qui n'a jamais été bien pensé jusqu'à maintenant ou bien posé.*

Jiný hlas: To jest konfrontace ne v tom bojovnickém smyslu, ne jakožto spor, ale v místě střetu těchto myšlenek. Protože se mi zdá, že je to opravdu důležitý problém, o kterém se až doposud málo uvažovalo.

Jiný hlas: *Alors bon, je m'excuse pour l'exposé sur Picasso, disons c'est peut-être encore pire, c'est même pas un exposé sur Picasso, vous avez vu, disons le tableau de quelqu'un qui essaie de peindre après Picasso. Enfin c'est peu compréhensible.*

Jiný hlas: No a potom ještě s tím Picassem to nebylo tak docela výstižné, protože ještě to bylo spíš předkládání obrázků někoho, kdo se pokouší po Picassovi ještě malovat.

Jiný hlas: *Je ne sais pas si en général on peut partir d'exemples en philosophie, au fond parce que justement les questions pleuvent dessus. On ne devrait au fond jamais en donner. C'est une chose que Kant dit aussi, je crois.*

Jiný hlas: Nevím, jestli je ve filosofii možné vycházet z příkladu. Neměli bychom jich v podstatě nikdy užívat. To je věc, kterou říkal taky Kant.

Jiný hlas: *Bon, vous avez refait à propos de cette phrase „la fenêtre est fermée“ un peu la démarche d'analyse que fait Husserl ve svých Logických zkoumáních.*

Jiný hlas: Provedl jste s tou větou „okno je zavřené“ v podstatě to, co dělá Husserl asi...

Jiný hlas: *qui est précisément ce que j'appelle l'approche traditionnelle ou l'analyse traditionnelle du signe, et dont je prétends que le Tractatus, la manière dont Wittgenstein pose et résout le problème dans le Tractatus, rend caduque cette approche.*

Jiný hlas: což je to, co bych nazval tou tradiční analýzou znaku, o níž se domnívám, že tím způsobem, jímž postupuje Wittgenstein v *Tractatu*, tady tenhle postup už činí propadlým.

Jiný hlas: *Mais de nouveau je ne le dis pas dans une intention polémique parce que pour moi la phénoménologie garde toute sa valeur comme philosophie, n'est-ce pas ? J'essaie seulement d'articuler, je vois que...*

Jiný hlas: Ale znovu říkám, že to neříkám s polemickým úmyslem, protože fenomenologie pro mě má stále svou cenu. Jen se pokouším to artikulovat.

Jiný hlas: *que Wittgenstein, que Russell, Husserl se sont posés le même genre de problèmes à cause de Frege qui est l'origine commune en tout cas.*

Jiný hlas: Zdá se, že Husserl i Russell díky Frege, společnému zdroji, si kladli podobné otázky.

Jiný hlas: *Husserl et Russell, Russell et Husserl, Russell et Wittgenstein.*

Jiný hlas: Russell, Husserl, Russell, Wittgenstein.

Jiný hlas: *Frege, Wittgenstein et Russell et en relation de Frege, oui.*

Jiný hlas: Frege, Wittgenstein a Russell a návaznost na Fregeho.

Jiný hlas: *Non, c'est pas exactement comme ça. Il y a Frege et Russell qui sont à l'origine de la réflexion de Wittgenstein.*

Jiný hlas: Ano, ne přesně takhle. Je tady Frege a Russell, kteří jsou u zrodu Wittgensteinova uvažování.

Jiný hlas: *Et de l'autre côté Husserl qui médite quand même à la même époque les mêmes problèmes que Frege, il me semble.*

Jiný hlas: A na druhé straně Husserl, který v téže době uvažuje o stejných problémech jako Frege.

Jiný hlas: *Même s'il ne s'en inspire pas.*

Jiný hlas: Jako by Husserl objevil Fregeho.

Jiný hlas: *Il était tout à fait... oui, tout à fait, oui, ça je sais, oui.*

Jiný hlas: Jde tedy o problematiku a nikoliv o tu historickou návaznost. Fakt je, že to byl Russell, který objevil a udal znovu Fregeho, který byl zapomenutý, kdežto Husserl ho nemohl neznat. Ale jde mu o to, že ta problematika je blízká, nikoliv že je to odvozeno z Fregeho.

Jiný hlas: *Bien. Alors si on aborde la question justement sous l'angle historique, elle est assez compliquée, n'est-ce pas, si on voulait étudier vraiment ces filiations.*

Jiný hlas: *Historická návaznost je dosti složitá.*

Jiný hlas: *Chez Wittgenstein, elles sont très explicites dans les carnets préparatoires du Tractatus, n'est-ce pas, il explique bien quelle théorie de Frege ou de Russell il discute.*

Jiný hlas: *V těch Wittgensteinových předběžných poznámkách k Tractatu mluví explicitně o Fregemu a o Russellovi.*

Jiný hlas: *Et alors le point il me semble essentiel que j'ai mentionné mais sans bien sûr l'exposer vraiment, c'est le fait que pour Wittgenstein il n'existe pas d'objet logique.*

Jiný hlas: *Věc, která je asi nejvíce základní u Wittgensteina, to směřuje k tomu, že pro něj neexistuje logický objekt.*

Jiný hlas: *Voilà, il le dit très expressément, il n'existe pas d'objet logique au sens de Frege ou de Russell.*

Jiný hlas: *Říká přímo: neexistuje logický objekt ve smyslu Russellově nebo Fregem.*

Jiný hlas: *Alors qu'est-ce que c'est que ces objets logiques chez ces auteurs ?*

Jiný hlas: *Co jsou to, co to je logický objekt u těchto autorů?*

Jiný hlas: *Ce sont des entités idéales.*

Jiný hlas: *Jsou to ideální entity.*

Jiný hlas: *, sur lesquels le langage se refonderait.*

Jiný hlas: *na nichž je jazyk založen*

Jiný hlas: *ou que le langage traduirait.*

Jiný hlas: *nebo které jazyk převádí, překládá.*

Jiný hlas: *Je pense que c'est les cogitata de Husserl aussi. Les objets intentionnels... les objets logiques, il emploie aussi ce terme-là dans les Recherches logiques, Logische Untersuchungen... par exemple un triangle est pensé par un concept de triangle, et par ce concept est construit un objet idéal, un objet intentionnel. Mais il me semble que ce terme d'objet intentionnel c'est une généralisation à partir de la notion d'objet logique, parce qu'il l'emploie aussi dans les Recherches logiques, Logische Untersuchungen...*

Jiný hlas: *Že by to snad mohly být ona cogitata u Husserla. Husserl užívá i tohoto pojmu objekt logický.*

Jiný hlas: *Dans un sens, oui, je veux bien, oui, oui.*

Jiný hlas: *Ve smyslu ovšem objektu intencionálního.*

Jiný hlas: *Mais en somme, oui, mais ça, ça nous amène à un thème nouveau qui est celui de l'intentionnalité, n'est-ce pas? Alors il faut en parler aussi, parce que c'est un thème aussi important chez Wittgenstein, ça je l'ai pas du tout dit, mais... Mais d'abord il faut résoudre ce point: il n'existe pas d'objets logiques.*

Jiný hlas: *To nás ovšem přivádí k novému tématu intencionality, o které musíme také mluvit, poněvadž je to téma také u Wittgensteina, o tom jsem se vůbec nezmínil. Tedy vraťme se k tomu, že říká: neexistují ty objekty logické.*

Jiný hlas: *Alors est-ce que c'est qu'ils ne existent pas, in-existent? Il dit: il n'existe pas, n'existe pas, pas 'il n'y a pas', il n'existe pas.*

Jiný hlas: *Je to skutečně neexistuje, in-existent?*

Jiný hlas: *Non, non, il n'existe pas, es gibt keine. Alors cette question, qu'est-ce que c'est qu'exister? Non, non, ça n'existe absolument pas, c'est-à-dire c'est un mythe. Un triangle existe, un triangle ou non?*

Jiný hlas: *Neexistuje. Trojúhelník existuje samozřejmě.*

Jiný hlas: *Mais c'est l'objet intentionnel. Alors, est-ce que nous pouvons parler, dire 'triangle' sans cette intention qui traverse le contenu immédiat de la parole 'triangle', de ce terme triangle? Le triangle comme un objet intentionnel n'est pas une part de notre pensée. Non, ça certainement. C'est quelque chose d'externe. Oui, oui, seulement, vous voyez...*

Jiný hlas: *A vyslovíme-li slovo trojúhelník bez té intence, která překračuje bezprostřední obsah toho*

termínu trojúhelník? Trojúhelník jako objekt intencionální není částí naší myšlenky. Ne, to jistě. Je to něco externího. No, to je ten problém.

Jiný hlas: *C'est le problème, de toute façon. Alors je reprends par un autre bout. C'est pas Wittgenstein, c'est moi qui ai pris la responsabilité de dire immanent, immanence du sens aussi, et d'autres commentateurs bien sûr l'ont fait avant moi, c'est pas original. Mais ce qui est important c'est que Wittgenstein ne le fait jamais.*

Jiný hlas: Ale abychom to vzali za jiný konec. Já sám jsem vzal na sebe tu odpovědnost, ne snad Wittgenstein, za termín *immanence* smyslu, ačkoliv nejsem jediný, který toho termínu užívá. Ale fakt je, že u Wittgensteina se to nevyskytuje.

Jiný hlas: *Parce qu'il évite systématiquement tout terme comme ça technique, parce que tout de suite ils deviennent des fétiches et des objets de litige, n'est-ce pas, entre les philosophes. C'est encore pire que les exemples. Donc peut-être, moi je l'ai utilisé pour faciliter la communication, mais si ça devient un obstacle il vaudrait mieux l'écarter. Alors je prends la chose différemment. Il y a d'abord le fait que nous disons triangle. Et d'ailleurs nous ne disons pas triangle tout seul, mais toujours triangle dans une proposition, dans un contexte qui lui donne un sens. Parce qu'après tout le mot triangle tout seul peut signifier tout ce qu'on veut.*

Jiný hlas: Wittgenstein se systematicky vyhýbá takovýmto technickým termínům, poněvadž se toho filosofové hned chytají jako fetišů a jsou pak sporní, což je snad ještě horší než ty příklady ze života. Já jsem jich užíval k usnadnění naší komunikace, možná že naopak je to překážka. Tak je tady skutečnost, že říkáme trojúhelník, ale vždycky ho užíváme v nějaké větě, v nějaké souvislosti, která mu dává smysl. Poněvadž slovo trojúhelník samo o sobě může znamenat cokoliv.

Jiný hlas: *C'est pourquoi dans le Tractatus Wittgenstein prend toujours comme unité de sens la proposition, et non pas le concept. C'est-à-dire c'est une idée déjà structurale du langage.*

Jiný hlas: A proto Wittgenstein v Traktátu jako jednotku smyslu staví větu, a ne koncept. Což je už strukturální idea.

Jiný hlas: *Et par la suite il insistera encore plus dans ce sens en disant: une proposition toute seule ne veut rien dire, c'est toujours un ensemble de propositions doté d'une grammaire, qui est l'élément de base disons du sens, du discours sensé.*

Jiný hlas: A navíc i věta sama o sobě ještě neříká nic, teprve v celku, v souvislosti gramatické, která je základem smyslu.

Jiný hlas: *Excusez-moi, je sais que notre orateur a souligné que Wittgenstein est souvent mal interprété. D'habitude on dit que dans la première période Wittgenstein était proche de l'atomisme logique et que l'accent sur le contexte est caractéristique pour la seconde. Oui, on peut dire ça. Mais l'atomisme, c'est quand même l'atomisme des propositions. L'unité de sens est la proposition.*

Jiný hlas: Už řečník zdůraznil, že Wittgenstein bývá špatně interpretován. Ale obvykle se vykládá, že v tom prvním období byl Wittgenstein spíše blízký logickému atomismu a že ten důraz na kontext je charakteristický teprve pro to druhé období. To je možno říct, ale i v tom atomismu logickém jednotkou smyslu je věta.

Jiný hlas: *Ce qui donne un autre schéma d'analyse évidemment que l'analyse traditionnelle des concepts et de leurs relations. Mais maintenant il faut quand même que je revienne à mes objets logiques. J'essaie de maintenir tout ça ensemble, mais c'est pas bien moyen, c'est une démonstration qui n'est pas très facile. Disons, si on prend la théorie de Russell peut-être pour changer un petit peu. Celle que Wittgenstein précisément critique. Et puis on peut discuter après pour savoir si la théorie de Husserl est assimilable à celle de Russell.*

Jiný hlas: Což dává ovšem jiný rozvrh analýzy než tradiční analýza pojmů a jejich vztahů. Ale snad se teď dostanu k těm logickým objektům. Všecko se to snažím udržet pohromadě, ale není to snadné. Vyjděme z teorie Russellovy. A to je právě teorie, kterou kritizuje Wittgenstein. Možná že bychom se pak mohli zkusit podívat na to, jestli jsou Russell a Husserl srovnatelní.

Jiný hlas: *Alors, bon il y a là un fait que j'avais pas mentionné mais qui est très intéressant qui est historique qu'on a découvert récemment. C'est le fait qu'en 1913, je crois, Russell avait écrit un texte qui devait être sa théorie logique fondamentale, disons.*

Hejdánek: Myslím, že v roce 1913 napsal Russell dílo, které mělo být základem jeho logiky.

Jiný hlas: *Un texte dont il n'existe qu'un manuscrit qui est quelque part dans un coffre-fort au Canada, je crois. Alors, je m'excuse, c'est un renseignement absolument externe, mais en gros l'histoire est celle-là. Et on a une lettre de Russell qui dit...*

Hejdánek: Ovšem to dílo existuje v rukopise v nějakém trezoru v Kanadě. Existuje Russellův dopis...

Jiný hlas: *...qu'il a renoncé à faire paraître ce livre à la suite des critiques faites par un de ses élèves.*

Hejdánek: ...že se zřekl plánu toto dílo publikovat na základě toho, že dostal do rukou kritiku jednoho ze svých žáků.

Jiný hlas: *Qui était Wittgenstein.*

Hejdánek: A to byl Wittgenstein.

Jiný hlas: *Et alors bon, en référence à cet état de choses, disons, la théorie de Russell telle qu'on la connaît par ailleurs dans ses textes publiés...*

Hejdánek: Russellova teorie, kterou známe z jiných textů...

Jiný hlas: *...elle consiste au fond à analyser une proposition de cette manière-là, en disant que la proposition met un élément A en relation avec un élément B. A, B et puis R, relation.*

Hejdánek: ...spočívá v analýze věty a v tom, že věta prvek A staví do vztahu k prvku B. A, B a R je relace.

Jiný hlas: *Alors ce schéma a quelque chose, bon, de moderne sans doute, mais au fond on y reconnaît très bien l'analyse traditionnelle en sujet-prédicat.*

Hejdánek: Vypadá to schéma moderně, ale je to vlastně tradiční, velice tradiční schéma.

Jiný hlas: *Bon, mais ça se voit peut-être pas tout de suite.*

--- (1987-02-16 Daniel Nicolet – O Wittgensteinovi (2) [LVH169VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *L'enjeu traditionnel. Pojednává o té věci v termínech teorie poznání. Comment est-ce que nous pouvons comprendre... Ptá se, jak můžeme porozumět une telle schéma de pensée, et bien, en nous fondant sur un schéma plus abstrait, n'est-ce pas, qui nous dit que phi est dans une relation chi avec avec n'importe quoi, avec psi, voilà par exemple. Takovému schématu myšlení, neboli tak, že se opíráme o schéma abstraktnější, že phi je v nějakém vztahu chi s čemukoliv, s psi, dejme tomu. Et bien c'est-à-dire ça, c'est la représentation abstraite qui est présumée pour comprendre une proposition. A tady tomu předchází představa abstraktnější, že nějaké psi je ve vztahu phi. Tak. Pour comprendre une proposition, nous devons avoir une forme abstraite. Abychom pochopili větu, musíme mít nějakou abstraktní formu, qui en somme nous dit comment la proposition doit être décodée, doit être traduite. která nám říká, jak ta věta má být dekodována.*

Voilà. Alors ça par exemple, ça serait un objet logique. Tohleto je podle Russella logický objekt. Alors pour Russell qui est empiriste naturellement, c'est un objet abstrait. Samozřejmě pro empiristu Russella je to abstraktní objekt, mais ça au fond peu importe. Tandis que pour Frege, ça serait une essence. ale to je v podstatě jedno. Zatímco pro Fregeho by to byla jakási esence. Ce que Wittgenstein dit simplement, c'est que pourquoi est-ce que pour comprendre a, ici, un élément quelconque, j'aurais besoin d'un autre élément? Cette relation n'expliquerait rien. Wittgenstein k tomu říká toto: Ptá se, proč, abych porozuměl nějakému a, prvku čemukoliv, bych potřeboval nějaký jiný prvek? Tenhle vztah podle něho nevysvětluje nic. Et d'autre part on peut en mettre entre deux autant qu'on veut. C'est les arguments aristotéliens contre le platonisme qui sont en quelque sorte restitués à cet endroit. V podstatě možná, že je to obdoba aristotelské kritiky platónismu. Et alors ça veut dire pour comprendre a, ben j'ai besoin de rien. Le sens de a est déjà là en lui-même. A to znamená, že k porozumění a nepotřebuji nic. Smysl a je už v něm samém. Et alors si le a en question c'est la logique, ou c'est les lois logiques mettons, et bien quoi que je cherche ailleurs pour le fonder, ça sera arbitraire n'est-ce pas? Donc la logique est fondée sur elle-même. Jestliže to a jsou třeba logické zákony, zákony logiky, jestliže hledám někde něco, o co bych to opřel, je to

nahodilé, svévolné. Logika je založena na sobě samé. *Ou bien si le a, l'élément quelconque en question ici c'est le langage, n'importe quoi en dehors, nous ne pouvons pas en parler.* Jestliže tím prvkem je třeba jazyk, o čemkoliv, co je mimo to, nemůžeme mluvit. *Donc c'est dans ce sens qu'il y a une immanence, du sens aussi, comme j'ai dit, de la pensée au langage.* V tomto smyslu se odvažuje mluvit o imanenci smyslu, znaku.

Hejdánek: Je ale možno mínit posílení té věty, té intence, té výpovědi, aniž bych nepředpokládal, aniž bych konstruoval ty objekty? *L'énoncé sans construire des objets?*

Jiný hlas: *Alors, non, là on est déjà plus proche parce que l'énoncé en effet nous aide à construire l'objet.* Výpověď nám pomáhá konstruovat objekt.

Hejdánek: A je ten objekt součástí té výpovědi, nebo je něčím jiným než ta výpověď? *Est-ce que l'objet fait partie de l'énoncé ou il est quelque chose de différent?*

Jiný hlas: *Il est quelque chose de différent. Tout à fait.* Je něčím jiným. Naprosto.

Hejdánek: No, o to slovo *imanence* šlo o to, že to slovo *imanence* já jsem chápal jinak než on. Výsledek je ten, že on o té *imanenci* mluvil proto, aby vymetl jakousi metafyziku. On to tak pojmenoval, že abych mohl vypovídat něco o něčem, tak jde o to, jestli se opírám o nějaké to něco, co je mimo. Čili tohle je škrtnuto, v tom naprosto souhlasí. Ale on se domnívá, že to, o čem se vypovídá, není součástí té výpovědi. Ta výpověď je intencionálně zaměřena mimo sebe a s tím on souhlasí. Takže to, o čem se vypovídá, není součástí té výpovědi. Takže jsme se dohodli naprosto.

Imanence v téhle konfiguraci. *Inexistence*, jak jsem ji pochopil u Husserla, *inexistence*. A pak ještě, jestli mě kreslí tu šipku, v okně mě zajímá, co je to za symbol, jestli je to linie, nebo je to trasa? Je to jen nějaká stopa? Že je to jako pohyb, to myslel. Ta šipka... *La flèche*.

Jiný hlas: *Alors oui, disons que on suppose un contexte où c'est un maître qui écrit ça au tableau comme consigne pour des élèves.* Dejme tomu, že někdo to namaluje na zed', třeba v nějaké souvislosti.

Wittgenstein dit donc dans ses œuvres tardives, où on est justement au niveau le plus élémentaire au fond de la fragmentation du sens, c'est que bon, la plupart des gens sans doute vont aller dans ce sens, vont interpréter, mais que si quelqu'un va là, là enfin peu importe d'ailleurs, on ne peut pas lui expliquer pourquoi il se trompe. On peut lui dire : la flèche va comme ça. Oui, mais ça ne fait rien. C'est une convention que quand on fait une petite flèche, voilà. Wittgenstein mluví o šipce ve svých pozdních textech, kde jsme na té nejvíc elementární úrovni, fragmentace smyslu. Většina lidí tu šipku poslechne, budou tam jít, budou to interpretovat správně. Ale jestliže někdo půjde jinam, nelze mu vysvětlit, proč se mylí. Můžeme mu říct: ta šipka ukazuje tam. On řekne: No a co? To je ta věc konvence, že když se udělá tenhle hrot, znamená to tohle. To se musí naučit nazpaměť.

Hejdánek: A pak je to pochopený.

Jiný hlas: *Est-ce que c'est l'effet d'une convention, de l'accord que...*

Ano, no, to není ta idea. To je to, že je tady jakási *précompréhension*, jakési předporozumění ve věci znaků, který předchází tomu.

Což znamená, že lidé, ještě než začali mluvit, tak kdykoliv viděli smrk, tak se pokoušeli létat do nebe, jo? *Est-ce que ça veut dire que les gens, encore non-parlants, avant de commencer de parler, de communiquer verbalement, en voyant un sapin, vraiment comme ça, une flèche, voulaient monter dans le ciel, voler, en voyant une flèche? Une compréhension, précompréhension. S'ils voyaient une flèche, ils avaient déjà un langage. On ne peut pas se représenter l'état de l'humanité avant le langage.*

No, když viděli šipku, tak už měli jazyk, říká on. Pokud tam viděli šipku, tak už to byl jazyk. To by se muselo spekulovat.

Hejdánek: No to by mi někdo musel říct, a když je *précompréhension*, no tak na co, tak to museli vidět. Kde se bere ta *précompréhension*, to předporozumění? To u zvířat není a u lidí jo? A jak to, že je u lidí a u zvířat ne? A ta šipka tam informuje a k čemu je to *pré* tedy? To *pré* předchází co? *Mais la précompréhension, la précompréhension parce qu'elle précède quoi? La compréhension?*

Jiný hlas: Otázka, protože to předporozumění, před čím to tedy je? Co to předchází? Rozumění vůbec

třeba?

Hejdánek: No, ta kontrolní otázka je, je-li tomu tak.

Jiný hlas: ...*précompréhension parce qu'elle précède toute explication qu'on pourrait donner au sujet des signes.*

Že předchází veškerému vysvětlení, které lze poskytnout ve věci znaků.

La situation normale de communication, enfin situation courante, si j'écris un signe comme ça, et vous ne le comprenez pas, je vous explique ce qu'il veut dire. Ce qui fait que dans un certain sens, le sens d'un signe c'est l'explication du sens de ce signe.

Když nakreslím něco takovýho, nic to nikomu neřekne. Musím vám to vysvětlit. Tak v některém případě smyslem znaku je vysvětlení toho znaku.

Wittgenstein dit ça. Mais pour l'expliquer justement, je dois recourir à des signes...

Wittgenstein to tak říká. Ale abych to vysvětlil, musím se zase uchýlit ke znakům.

Hejdánek: Jinými slovy v kontextu.

Jiný hlas: *Seulement, oui, c'est la question récurrente toujours, ad infinitum. Alors...*

A ta otázka se znovu zase rekuruje *ad infinitum*. Takže v kontextu, v kontextu už ten kontext je tím vysvětlením. A není pravda, že to je bez vysvětlení.

Oui, mais dans le contexte, déjà, le contexte lui-même est une explication.

Ale to vysvětlení není v tom kontextu, a v tom, že on to pochopí. To znamená, že to je vlastně imanentní v tom jeho smyslu, jak on to vykládá. Vysvětlení to může bejt, i když to nepochopí.

Hejdánek: I když to nepochopil, tak to bylo.

Jiný hlas: *Il n'y a pas de signe lequel un enfant pourrait comprendre sans être lié avec des conditions de la société dans laquelle il vit.*

Prostě neexistuje pomyslný znak, kterým by dítě mohlo rozumět, aniž by bylo vázáno na společnost, v které vyrůstá.

Jinými slovy řečeno, prostě člověk, kterej nikdy neviděl žádnou kresbu, neslyšel živý slovo, postavím ho před šipku, pochopí, že je to šipka, jo? Jako, abych ho poněkud... Jestli tohle znamená ta... to předpochopení.

Bon, encore une fois ma question tout à fait naïve. Bon, si la précompréhension veut dire si quelqu'un qui vivait toute sa vie hors communication humaine, tout d'un coup, pour la première fois dans sa vie, il voit une flèche, il comprend ce que c'est une flèche?

Hejdánek: To já nevím, já nevím. To je empirická otázka, to by tam musel... Víme, že zvířata instinktivně rozumějí jistému typu chování druhých zvířat. *Nous savons que les animaux comprennent instinctivement quelques sortes de comportement, de significations de comportements des autres animaux.*

Samozřejmě to platí vždycky jenom v rámci druhu (*ce n'est valable que dans le cadre de genre*), nebo ještě poddruhu a tak dál, ale neplatí to pro různé druhy. Takže například u psa, když vrtí ocasem, mává ocasem (*si un chien fait comme ça avec sa queue*)...

Jiný hlas: *Ça n'est pas valable à travers des espèces, hein?*

Hejdánek: ...tak kočka tomu rozumí jinak, než tomu rozumí pes. (*Le chat le comprend différemment qu'un chien.*) Protože kočka, když vrtí ocasem, tak naznačuje, že má vztek. (*Parce que si le chat fait comme ça avec sa queue, c'est autre chose. Elle est enragée, disons.*) Takže psi a kočky jsou na sebe nevraživí. To je pouhé nedorozumění, pokud jde o významy znaků. (*Donc le fait que les chats et les chiens sont quelquefois en litige, ça veut dire que c'est une mécompréhension.*)

Jiný hlas: Ona se to ta kočka od majitele naučí, ty psy.

Hejdánek: Ano, ale vždycky k tomu dojde v kontextu, se to vysvětluje, co to znamená. Že potom skutečně ta kočka vrtí ocasem, když je spokojená, s lidmi. A pes naopak nevrčí ocasem, když chce bejt hodnej na kočku. A ovšem důležité na tom je, že se to může naučit jenom díky kontextu společnému. A nikoliv nějakým před... Čili, jestli budeme mluvit o nějakým předporozumění, tak jediné založeném na instinktu. Takže možná, že u lidí jsou taky nějaký instinkty.

Jiný hlas: *Oui, pour l'humain aussi, la précompréhension ça peut être l'instinct. Mais il me semble que là, chez la chatte, ça ne peut même pas être conditionné par l'instinct.*

Hejdánek: No je, jenomže je ovlivnitelný. Ten instinkt tam je, oslaben, zproblematizován, relativizován, ale je tam. Poněvadž kočky navzájem si rozumějí bez potíží. I psi navzájem si rozumějí bez potíží.

Jiný hlas: Jde o to, jestli kočka sama o sobě, která by nikdy nevyrostla ve společnosti jiných koček, by tím ocasem skutečně vrtěla.

Hejdánek: Jistě. To je prokázané. Poněvadž instinkty mají genetickou povahu, to je v genech zakódované.

Jiný hlas: *Le comportement des chats et des chiens.*

Alors, si on veut influencer l'instinct etc., bon.

Oui, ça s'éloigne un petit peu.

Mais le problème de la précompréhension.

Voilà, alors ça nous conduit au fond dans les recherches les plus tardives de Wittgenstein sur la notion de jeu de langage et de forme de vie, hein?

Jiný hlas: Tady tyhle věci toho Wittgensteinových posledních prací o těch slovních hříčkách vlastně a o formách života.

Jiný hlas: *Qui de nouveau, s'ils sont réinterprétés dans un contexte de pensée traditionnelle, vont donner des polémiques au fond stériles, n'est-ce pas? Parce que la première idée qui vient avec la flèche, c'est celle de la convention, puis comme la convention ça ne joue pas, on saute à l'instinct.*

Jiný hlas: Tady tyhle wittgensteinovská témata, když interpretujeme jaksi tradičními prostředky, tak pak dochází k takovým opět nedorozuměním, že například přijde ta šipka a hned mluvíme o konvenci, a když to nehraje, tak to zkusíme s instinktem. A to chceme vědět, co on na to. My se nechceme nořit do Wittgensteina, my chceme s ním dialog.

Jiný hlas: *Naturellement, nous voulons dialoguer avec Wittgenstein. Nous voulons savoir comment Wittgenstein réagit à ce genre de problèmes.*

Tout à fait.

Oui, d'autant plus qu'il emploie en effet lui-même les termes convention ou instinct, n'est-ce pas? Parce que...

Jiný hlas: Ano, rozhodně tím spíše, že sám Wittgenstein užívá termínů instinkty a konvence.

Jiný hlas: *Il dit quelque part : „Nous vivons et agissons, cela est présupposé dans tout ce que je dis.“*

Jiný hlas: Říká někde: „Žijeme a jednáme a to je předpoklad všeho, co říkám.“

Jiný hlas: *Oui. Ça, je crois que c'est une pensée vraiment profonde chez lui dans le sens où elle touche vraiment ce qui lui tenait à cœur. Ça veut dire, la philosophie ne veut pas tout expliquer. Si on pose des questions, si on cherche à comprendre...*

Jiný hlas: To je u něj hluboká myšlenka, protože filosofie nechce vysvětlit vše.

Jiný hlas: *La vie, c'est déjà dans un contexte de vie et de langage.*

Jiný hlas: Vlastně život, je to v kontextu života, v kontextu řeči.

Jiný hlas: *Ça, c'est une partie de la chose. Mais il faut d'autre part le prendre à un niveau assez élémentaire justement, le plus élémentaire possible, et ne pas faire intervenir tout de suite des constructions comme la société justement, l'instinct des animaux, etc., des choses comme ça.*

Jiný hlas: Vlastně to vzít úplně elementárněji a nevstupovat tam hned s těmi konstrukcemi jako společnost a těmi...

Jiný hlas: *Je crois que ça c'est d'ailleurs un point commun entre Wittgenstein et la phénoménologie, de se méfier des constructions et de s'en tenir à ce qui est directement accessible.*

Jiný hlas: Nedůvěra ke konstrukcím, to je myslím něco společného fenomenologii i Wittgensteinovi.

Jiný hlas: *On ne construit pas, ou il a au moins une méfiance vis-à-vis des constructions d'un tiers, parce qu'il a ses propres constructions, bien sûr.*

Jiný hlas: On nekonstruuje, on má jenom nedůvěru k cizím konstrukcím, poněvadž on má své vlastní.

Jiný hlas: *C'est vrai, mais enfin il faut sauver la bonne volonté.*

J'ai une petite question que j'ai déjà soulevée tout à l'heure, mais je pense que cela ne dérangerait pas.
Jiný hlas: Jednu z těch otázek, co jsem si tady udělal poznámku, řekl předtím, ale myslím, že to snad nebude vadit. Ta první otázka by byla: jak je možná pro Wittgensteina komunikace interpersonální? *La communication interpersonnelle*. Když podle Wittgensteina ten představovaný stav věcí musí být imanentní té výpovědi. *L'émanation des choses immanente à l'énoncé, aussi*. Jako jestli ten problém řeší Wittgenstein a jak. *Est-ce que Wittgenstein essaye de résoudre le problème?* Můžu tomu rozumět třeba tak, co to znamená, že každý je uzavřen ve své imanenci? *Si on peut comprendre de la façon que chacun est enfermé dans son immanence*. A pak jsem se zmiňoval vlastně jenom Wittgenstein a Frege, Husserl a tak dále. *On a mentionné Wittgenstein, Frege, Husserl, etc.* A klade se aspoň řekněme, že se klade dost velký důraz na jeho krajany, jako je Mauthner, který napsal *Kritiku řeči*, filosofie řeči, Kraus. *On les écoute là, Kraus, Mauthner, c'est important*. Jaký je vliv Krause, Mauthnera? To je dost významná věc, on vycházel, to asi budete znát, že jo, on vychází vlastně jako pokračování Mauthnerovy filosofie rozmyslu, tak jeho v tom jsou tři díly Mauthnera...

Jiný hlas: Mauthner, Mauthner.

Jiný hlas: Ano, ano, to je právě taky Rakušan, oba jsou, Kraus i Mauthner. Právě to dávají do souvislosti s wittgensteinovským problémem nevyslovitelného nebo nevyjádřitelného, i když třeba Fritz Mauthner kritizoval právě Wittgensteina, že ho zařadil do té kategorie, kdy hovoří o nevyslovitelném, a pro Mauthnera je to prostě zmatek, ten nesmysl.

A teď jako jaký je... on to nezmiňoval, a já jsem četl, že to je dost velký důraz, že někteří interpretátoři vidí právě tento iracionální moment a vycházejí, jako kdyby ten Wittgenstein měl předchůdce na této úrovni.

Jiný hlas: *Ouais, c'est la question de l'affiliation, peut-être aussi s'il n'a pas comme ça de prédécesseurs. Ces deux noms qui sont très importants.*

Jiný hlas: Je to tradiční kritika filosofie jazyka.

Jiný hlas: Krause et Mauthner. Kraus, Karl Kraus.

Jiný hlas: Karl Kraus? Karl Kraus, to je něco jiného. Karl Kraus, ne Krauze. Karl Kraus, pardon, Karl Kraus. Možná ten Mauthner je tam jméno, které... Mauthner, Fritz Mauthner. Možná je důležité, jak se to píše. Karl Kraus, to je ten literární kritik. *Karl Kraus, c'est un critique littéraire*. To není důležité jako tenhle ten Mauthner, který je u nás překládán u Gottharda. Fritz Mauthner. Vyšel u nás ten jeden díl té kritiky, té *Kritiky řeči*. *Kritik der Sprache* se jmenuje jeho dílo. Já jsem to takto právě pochopil, tu souvislost těchto autorů ještě v takovém literárním kontextu, kdy se ta wittgensteinovská filosofie interpretuje.

Jiný hlas: v souvislosti s třeba s Musilovým románem *Muž bez vlastností*. Zase ten problém toho nevyjádřitelného, nevyslovitelného, ta amorfnost a vlastně problematika vůbec jazyka.

Bon, le phénomène de l'indicible dans le langage élaboré par Mauthner, et c'est qu'on en parle bon aussi en rapport avec Wittgenstein, le terme de l'indicible qui était d'ailleurs aussi critiqué par Russell.

Hejdánek: Tedy ten fenomén toho nevyslovitelného v jazyce, jak jej vypracoval Mauthner, se dává do souvislosti s Wittgensteinem. To slovo *indicible*, nevyslovitelné, bylo kritizováno Russellem.

Jiný hlas: *Bon, d'accord. Alors, pour la première question, il y a certainement dans le Tractatus, on le voit bien parce que c'est explicite dans les brouillons, dans les écrits préparatoires, il y a une tendance au solipsisme dans cette philosophie.*

Hejdánek: K té první otázce. V *Tractatu*, zvláště v těch předběžných poznámkách, které nikdy nevyšly, v těch náčrtech, je patrná tendence solipsistická.

Jiný hlas: *Et en même temps une lutte peut-être contre le solipsisme. Il y a des problèmes de ce genre, mais alors je pense qu'ils se dissolvent vraiment au fur et à mesure que la pensée avance, et que justement la philosophie plus tardive de Wittgenstein, c'est bien une philosophie qui présuppose le fait de la communication entre les hommes et s'occupe de ça, hein. Donc, je dirais, il y a un problème du solipsisme chez Wittgenstein, mais il l'a résolu lui-même, je dirais comme ça.*

Hejdánek: A zároveň pokus o překonání. Jsou tam problémy tohoto druhu, ale postupně, jak se jeho

myšlení vyvíjí, tak se snad z toho vymaňuje, a právě ta pozdnější filosofie Wittgensteinova už předpokládá komunikaci mezi lidmi a zabývá se jí. Je to jeho problém, ale dalo by se říci, že si ho vyřešil. Jiný hlas: *Maintenant alors pour... moi je me suis occupé évidemment d'un aspect limité de la pensée la plus théorique, en somme, de la formation des positions du Tractatus et de leur déclin, disons. Mais bien sûr, j'aurais pu peut-être parler d'autres choses, j'aurais pu parler de toute l'atmosphère intellectuelle de Vienne, qui est absolument essentielle, ça c'est juste, pour comprendre Wittgenstein. C'est l'atmosphère de cette oeuvre, oui, alors ça certainement. Mais ça aurait été une autre conférence, disons, une conférence d'esthétique plutôt, n'est-ce pas?*

Hejdánek: Já jsem se ovšem zabýval jenom omezeně teoretickým myšlením v té první části *Tractatu*, ale mohl bych mluvit o té intelektuální atmosféře Vídně, což samozřejmě je věc podstatná pro porozumění. V tom *Tractatu* se ta atmosféra Vídně odráží, ale to už by byla přednáška jiná, spíše ze sféry estetiky.

Jiný hlas: *Je ne pense pas, par contre, que ces influences, que ces voisinages aient pu avoir un rôle déterminant dans les concepts fondamentaux du Tractatus, disons. Dans la mesure où c'est une réflexion sur les fondements de la rationalité, je dirais. Et dans ce sens elle n'est pas tributaire de critiques littéraires. Même si Wittgenstein était lié très profondément à ce milieu et s'intéressait au fond plus à l'art qu'à la logique, sûrement.*

Hejdánek: Nemyslím si ovšem, že ty vlivy okolí měly nějaký rozhodující význam pro základní pojmy v *Tractatu*, pokud se v něm objevují ty úvahy o základech racionality. V tomto ohledu není dlužna nic literární kritice, i když Wittgenstein byl s tímto prostředím velmi hluboce spojen a v hloubi duše se zajímal snad víc o umění než o logiku.

Jiný hlas: *Bon, une septième ou huitième question, parce qu'elle est à propos tout de même, peut-être pour essayer de résumer une fois, qu'est-ce que c'est que la philosophie pour Wittgenstein?*

Hejdánek: Ještě tedy jedna otázka, jako pokus o shrnutí: Co je to filosofie pro Wittgensteina?

Jiný hlas: *Eh bien, il y a deux points qui sont essentiels, je crois, c'est qu'il la définit positivement comme une activité de clarification de nos pensées. Mais il le définit dans le contexte, il dit en même temps ce qu'elle n'est pas, à savoir un corps de doctrine, n'est-ce pas, un ensemble d'énoncés théoriques. On peut prendre ça dans le texte, n'est-ce pas, c'est la proposition 4.112 du Tractatus.*

Hejdánek: Dva body jsou podstatné. Pozitivně ji definuje jako vyjasňující činnost, činnost vyjasňující naše myšlenky, a co není: není souborem doktrín, není souborem teoretických výpovědí. V *Tractatu* to najdeme, je to propozice 4.112.

Jiný hlas: 4.112... jo, to jsou takový ty tečkováný, to si pamatuju jako telefonní číslo. 4.112. Právě. Tady je to asi ta nejvhodnější, no, to tečkování, no, co všichni vědí.

Hejdánek: Cílem filosofie je logické vyjasnění myšlenek. Filosofie není žádné učení, nýbrž činnost.

Filosofické dílo spočívá podstatně ve vysvětlování. Výsledkem filosofie nejsou filosofické věty, nýbrž to, že věty se stanou jasnými. Filosofie má učinit jasnými a ostře ohraničit myšlenky, které jinak jsou matné a [nesrozumitelné], prostě takový zakrytý, ponořený do něčeho, a tedy nezřejmý. To je vše, 4.112.

Jiný hlas: *L'amour pour la sagesse, philosophie, liebe k věčnosti... l'amour pour la sagesse, l'amour pour la clarté. Mais je crois qu'il y a des grands rapports entre l'amour de la sagesse et l'amour de la clarté, n'est-ce pas? Parce que cette clarté c'est une clarté intérieure.*

Hejdánek: Láska k moudrosti a láska k jasnosti, tam je jistá analogie, že? Ta vnitřní jasnost.

Jiný hlas: *Et Wittgenstein ne parle pas de la clarté des phrases, il parle de la clarté de la pensée. Et il y a cette sentence de Wittgenstein: "Où les limites de la langue sont tracées, et la tâche de la philosophie a rempli."*

Hejdánek: ano, to je ono. Já si to teď nepamatuju, ale v Wittgensteinově úvodu, v tom okamžiku, kde meze jazyka jsou označeny, že úkol filosofie je naplněn.

Jiný hlas: *Mais c'est quand même ce qu'il dit alors dans la préface, sa propre préface.*

Hejdánek: V podstatě on v té jedné větě o pár stran dále, tam je to trochu delší. Tuto knihu asi pochopí jenom ten, kdo už sám jednou myslel ty myšlenky, které v ní jsou vyjádřeny, nebo aspoň trochu podobné

myšlenky. Není to tedy žádná učebnice. Jejího cíle by bylo dosaženo, kdyby jeden jediný, který to čte s pochopením, z toho měl potěšení.

Jiný hlas: No, tak to je ono. Tak to je naprosto přesné. Prosím vás, ještě klid. Musíme poděkovat hostovi *pour votre présence, pour votre lecture et pour ce plaisir. Et nous espérons, si vous viendrez encore une fois, vous pourrez nous continuer dans cette forme de nous faire approprier quelques idées, quelques pensées de Wittgenstein. Vous avez trois ans devant vous. Alors, au revoir.*

Je vous remercie beaucoup. Merci de l'invitation de votre université. Je suis très sensible. Merci beaucoup et merci aux auditeurs pour leur patience.